

धर्मकीर्ति

THE DHARMAKIRTI

A BUDDHIST MONTHLY

रामकोटमा स्थापित चैत्य

योमरी पृष्ठी

वर्ष-२२; अङ्क-९

बिक्रम सम्वत् २०६१

धर्मकीर्ति

१. 'धर्मकीर्ति' प्रत्येक पूर्णिमाको दिन निस्कन्छ ।
२. 'धर्मकीर्ति' का लागि धार्मिक, सामाजिक एवं नैतिक पक्षका लेखहरू लेखी पठाउनु होस् ।
३. विहार एवं विभिन्न स्थानहरूमा भएका बौद्ध गतिविधिहरू समयमै (औसिसम्म) हामीलाई लेखी पठाउनु होस् ।
४. हामी तपाईंको स्वस्थ प्रतिक्रियाको स्वागत गर्दछौं ।
५. लेखकद्वारा लेखिएको कुनै पनि विचारको जिम्मेवार लेखक आफै हुनेछ- सम्पादक मण्डल हुने छैन ।

■ विषय-सूचि ■

क्र.सं.	विषय	लेखक	पृष्ठ नम्बर
१.	बुद्ध-वचन		१
२.	सम्पादकीय- दोस्रो बौद्ध मिश्रण सम्मेलन		२
३.	समाधि कथा	सत्यनारायण गोयम्का	३
४.	धर्मकीर्ति पत्रिकाको विशेष सदस्य		४
५.	वि.एल.आई.ए. का सदस्यहरूलाई एक पत्र-१	धर्मेय गुरु सिद्ध युन, अगु देवकाजी शर्मा	५
६.	मेता सेन्टर बाल आश्रमलाई सहयोग		६
७.	उपकारी बाँदर	कविली भास्पोर	७
८.	बन्धना	सुदस महजन	८
९.	राजाको व्याय	केदार शाय	९
१०.	सत्यवादि बुद्ध	आनन्द भान सिंह गुसावर	१०
११.	दान : फल र कसरी ? - १	मोतिकानी शाक्य	११
१२.	कर्म र ज्ञान	मरेन्द्रनाथ पट्टराई	१२
१३.	महाबोधि मन्दिरको सेरोफेरोमा	धनश्याम राजकर्णिकार	१३
१४.	छलफल	मेघवत	१४
१५.	को बौद्ध ?	अ. सुमेधावती	१५
१६.	तनाव मुक्त जुहुनु नै	ब.आ. राजा	१६
१७.	होला कसरी उदय धर्म को ?	डा. गणेश भाली	१७
१८.	धर्मकीर्ति विहार-गतिविधि		१८
१९.	धर्म प्रचार-समाचार		१९

- धर्मकीर्तिमात छिगु ग्वाहालीया आवश्यकता दु । छिगु प्रत्येक ग्वाहाली पत्रिकाया लागि तःधंगु तिबः ज्वीफु ।
- छि थः ग्राहक जुया दिसैं, मेपिन्त नं ग्राहक याना दिसैं ।
- छि थःगु पसः, उद्योग, व्यापार, कार्यालयया बिया छूगु प्रत्येक विज्ञापन पत्रिकायात तःधंगु ग्वाहाली ज्वनी ।
- धार्मिक व सामाजिक पक्षया रचना च्वया, सुभाब व सल्लाह बिया पत्रिकायात रोचक व स्तरीय यायगुली नं ग्वाहाली बीफु ।
- आसे धयादीमते, बिचाः याना दिसैं- 'धर्मकीर्ति' यात बांलाकेत छिं गुकथं ग्वाहाली बिया बीफु ।

धर्मकीर्ति

(बौद्ध मासिक)

THE DHARMAKIRTI

A Buddhist Monthly

DECEMBER 2004

वर्ष २२	अंक १२	शारदा पूर्णिमा	पृष्ठ १००
---------	--------	----------------	-----------

★ फलाम, काठ र डोरीको बन्धनलाई धीर जन सत्पुरुषहरूले साँचो बन्धनको रूपमा लिंदैनन् । तर धन सम्पत्ति, स्त्री, पुत्र र पुत्रीहरू प्रति रहने आफ्ना अनुरागलाई नै उनीहरूले साँचो बन्धनको रूपमा लिने गर्छन् ।

★★★

★ यही बन्धनलाई धीर जन सत्पुरुषहरूले छुटाउन नसकिने डरलाग्दो बन्धन भन्ने गर्छन् । ती धीर सत्पुरुषहरूले यस्ता बन्धनलाई पनि चुँडाली काम सुख त्याग गरी इच्छारहित भई प्रव्रजित जीवन विताउने गर्छन् ।

★★★

प्रमुख सम्पादक
विद्यासागर शर्मा
फोन: २२२ २१११, २२२ २११२

सहायक सम्पादक
विश्वेश्वर शर्मा
फोन: २२२ २११३

सहायक सम्पादक
फोन: २२२ २११४

सहायक सम्पादक
धुवराज श्यामल
फोन: २२२ २११५

सहायक सम्पादक
भिक्षुणी नीरवती
फोन: २२२ २११६

सहायक सम्पादक
भिक्षु अरवधारी महास्वामि
फोन: २२२ २११७

सहायक सम्पादक
भिक्षुणी धम्मवती
फोन: २२२ २११८

कार्यालय
धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी
धर्मकीर्ति विहार
श्रीचन्द्र गृह टोल
मोस्ट बक्यार्न २२२२
काठमाडौं
फोन: २२२ २११९

बुद्ध सम्मेलन २५४८
नेपाल सम्मेलन १९८५
इस्वी सम्मेलन २००४
विक्रम सम्मेलन २०२५

विशेष सदस्य	रु. १०००/-
	वा सो भन्दा बढी
वार्षिक	रु. ७५/-
यस अङ्को	रु. ७/-

दोस्रो बौद्ध शिखर सम्मेलन

सन् १९६७ मा लुम्बिनीमा संयुक्त राष्ट्र संघका भूतपूर्व महासचिव उ थान्त (म्यानमार नागरिक) ले भ्रमण गर्नुहुँदा उहाँले शान्तिका प्रवर्तक गौतम बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनीको दयनिय अवस्थालाई औल्याइ दिनुभएको थियो । यसपछि मात्र लुम्बिनीको राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय महत्त्व बढेको थियो । तर त्यो बेला पनि लुम्बिनीको विकास कार्यमा त्यति ध्यान पुऱ्याउन सकिएको थिएन । त्यसपछि सन् १९७८ मा जापानी प्रोफेसर केन्जो टांगेले लुम्बिनी विकासको गुरु योजना नै तयार गरिदिनु भएको थियो । तर उक्त गुरु योजनालाई पनि राम्रो कार्यान्वयन गर्न नसकेको कारणले लुम्बिनी विकास कार्य अलपत्र परिरहेको थियो । लुम्बिनी विकासको लागि २६ वर्ष पहिला नै तयार गरिएको उक्त गुरु योजना कार्यान्वयन गर्नका लागि शिखर सम्मेलनको आवश्यकता महशूस गरी ६ वर्ष पहिला वि.सं. २०५५ मा पहिलो विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन शुरु गरिएको थियो । त्यसबेला जारी गरिएको घोषणा पत्र अनुसार आशातित उपलब्धि नभएपनि मायादेवी मन्दिर पुनः निर्माण भएको, अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध विश्वविद्यालय स्थापना गर्ने विधि पूरा गरेको, पवित्र उद्यानस्थलमा उत्खनन् कार्यहरू सम्पन्न गरेको आदि कार्यले सरकारप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्ने बाटो खुलाएको छ ।

६ वर्ष पछि हाल २०६१ मंसीर १५, १६, र १७ गते ३ दिनमा सम्पन्न गरिएको दोस्रो विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलनले “लुम्बिनी अनेकतामा एकताको प्रतिक विश्व शान्तिको मुहान” भन्ने मूल नारा राखिएको थियो । यस सम्मेलनमा मूल समारोह समितिका अध्यक्ष प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाले प्रत्येक चारवर्षमा शिखर सम्मेलनको आयोजना गर्ने प्रस्ताव सहितको दशबुँदे लुम्बिनी घोषणापत्र जारी गरी सम्मेलनको समापन गर्नुभएको थियो ।

घोषणापत्रमा बुद्ध जन्मभूमी लुम्बिनीलाई “विश्व शान्ति शहर” बनाउन प्रस्ताव राखेर विश्वमा बढ्दै गएको हिंसा तथा द्वन्दको अन्त्य गरी शान्ति कायम गर्ने सिलसिलामा लुम्बिनीलाई शान्तिको मुहानको रूपमा विकास गर्न खोजिएको छ ।

सम्मेलनले भैरहवास्थित गौतम बुद्ध विमानस्थललाई अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल बनाउने, लुम्बिनी सँगै बुद्ध जीवनीसंग सम्बन्धित कपिलवस्तु, देवदह, रामग्राम लगायतका पवित्र स्थलको उत्खनन्, अनुसन्धान तथा विकास कार्यमा जोड दिएको छ ।

यसरी नै हाल नेपालमा चलिरहेको द्वन्दलाई शान्तिपूर्वक समाधान गर्नका लागि बुद्ध शिक्षाको माध्यमबाट अधि बढ्न दुवै पक्षलाई आग्रह गरेको छ ।

सम्मेलनले लुम्बिनी विकास कार्यका लागि राष्ट्रिय

तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रहरूबाट सहयोग प्राप्त गर्ने प्रयास जारी राख्ने, वातावरणीय प्रभावको मुल्याङ्कन गर्ने, संयुक्त राष्ट्र संघ र सो अन्तर्गतका क्षेत्रीय संस्थाहरूले लुम्बिनी विकासका लागि पारित गरेका प्रस्तावहरूको कार्यान्वयनका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघमा रहेका अन्तर्राष्ट्रिय समिति र संयुक्त राष्ट्र अन्तर्राष्ट्रिय सल्लाहकार समितिलाई क्रियाशील बनाउने माग गरेको छ ।

लुम्बिनी र वरपरका क्षेत्रहरूको विकासको लागि गुरुयोजनालाई समयबद्ध योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता जनाएको र पवित्र उद्यानलाई पौष्पमुख्य क्षेत्रको रूपमा घोषणा गर्न सबै तहका शैक्षिक पाठ्यक्रममा शान्ति शिक्षालाई समावेश गर्न सहमत भएकोमा यस सम्मेलनले सरकारलाई धन्यवाद ज्ञापन गरिएको छ ।

घोषणा पत्रमा उल्लेखित प्रस्तावहरू सबै सराहनीय नै देखिन्छन् । यी प्रस्तावहरूलाई कार्यान्वयन पक्षमा नै ढाल्न सकेमा यसले सुन माथि सुगन्धको फल प्राप्त हुनेछ । फलस्वरूप यसले उ थान्त र लुम्बिनी विकासको गुरुयोजना विद टांगेको सपना पूरा गर्न सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ । तर कार्यान्वयन हुन नसकेमा आकासको फल आँखा तरी मर भन्ने उखान चरितार्थ हुनेछ । जे होस् हामीले सकारात्मक भावनालाई अगाल्नु नै बुद्धिमानी हुनेछ ।

यसको साथै मंसीर १५ गते प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाले भारत सरकारद्वारा लुम्बिनीमा निर्माण गरिएको लुम्बिनी संग्रहालयको उद्घाटन गर्नु भएको थियो । चार करोड रुपैयाको लागतमा निर्मित उक्त संग्रहालयमा बुद्ध जीवनयात्रा सम्बन्धि ७० वटा तस्वीर र ४० वटा मूर्तिहरू राखिएका छन् । वर्षौं पहिला निर्मित यस संग्रहालय मायादेवी मन्दिरबाट लगभग ५ कि.मि. उत्तरतर्फ पर्दछ । उक्त क्षेत्रमा नेपाल सरकारबाट निर्मित र जापानीहरूबाट सञ्चालित बुद्ध धर्म अनुसन्धान केन्द्र लगायत अन्य कतिपय मन्दिरहरू निर्माण गरिएका छन् । तर उक्त क्षेत्र अलगग एकातर्फ फिन्छिएर रहे भै त्यहाँ पुग्न यातायातको सुविधा नभएको कारणले यी अमूल्य स्थान ओभरलमा परिरहेको देखिन्छ । लुम्बिनी क्षेत्र दर्शन गर्न आउने कतिपय पर्यटकहरूले यस क्षेत्रको भ्रमण गर्न पाइरहेका छैनन् । रिक्साबाट जाँदा पनि कमसेकम रु. ५०/६० लिने गर्छ ।

त्यसकारण यस क्षेत्रलाई उपयोगमा ल्याउनका लागि लुम्बिनी विकास कोषले सुपथ मूल्यमा यातायात साधनको व्यवस्था गरिदिन आवश्यक देखिन्छ । यसले लुम्बिनी विकास कार्यमा अवश्य पनि टेवा मिल्नेछ भनी धर्मकीर्तिले सम्बन्धित निकायलाई अनुरोध गरेको छ ।

समाधि कथा

■ सत्यनारायण गोयन्का

मन कुनै पनि आलम्बनमा रह्यो भने ध्यानस्थ हुन्छ, एकाग्र हुन्छ, अचंचल हुन्छ तर चित्तको एकाग्रता मात्र सम्यक् समाधि होइन, उत्तम समाधि होइन । सम्यक् समाधिको लागि चित्त कुशल हुनु आवश्यक छ, निष्पाप हुनु आवश्यक छ । एकाग्र कुशल चित्तको नाम नै समाधि हो 'कुशल चित्तेकाग्रता समाधि' ।

चित्तको समाधान नै समाधि हो । समाधान माने समतामा आधान, समतामा स्थापित । विषय आलम्बनले चित्तलाई समतामा स्थापना गर्न सकिदैन । त्यसले त चित्तको सन्तुलनलाई नै विगारी दिन्छ । त्यसैले कुशल चित्तको एकाग्रतालाई नै समाधान मानिनु पर्छ, सही समाधि मान्नु पर्छ ।

रागमय चित्त कुशल होइन, द्वेषमय चित्त कुशल होइन, मोहमय चित्त कुशल होइन । जहाँ राग, द्वेष अथवा मोहको आलम्बन लिएर चित्तलाई एकाग्र गरिन्छ, त्यहाँ एकाग्रता त हुन्छ तर समाधि हुँदैन, समाधान हुँदैन । यस्तो एकाग्रता सम्यक् होइन, शुद्ध होइन । त्यस एकाग्रतामा हाम्रो कल्याण निहित हुँदैन । राग, द्वेष र मोहमा आलम्बित एकाग्रता अकुशल चित्तको तल्लीनता हो, त्यो कसरी कल्याणकारी हुन सक्छ ?

मूसाको दूशमा आफ्नो सारा ध्यान केन्द्रित गरेर बसेको बिरालोको चित्त पूर्णतया एकाग्र हुन्छ, आफ्नो आलम्बनमा ध्यानस्थ हुन्छ । माछाको खोजिमा तलाऊको किनारमा एउटा खुट्टामा उभै रहेको बकुल्ला पानी तिर ध्यान दिएर पूर्णतया एकचित्त हुन्छ । उसलाई अरू कुनै कुराको चासो हुँदैन । यी मूसा र माछाको प्रति रागले लिप्त भएको चित्तको एकाग्रता हो, जुनकी सम्यक् समाधि होइन । यी चित्त सम्यक् होइनन्, शुद्ध होइनन् ।

यस प्रकार आफ्नो दुश्मनबाट लुकेर बसेको सैनिक दुश्मन माथि ध्यान लगाइ एकाग्र गरेर बसेको हुन्छ । दुश्मनको शिर खाईबाट माथि उठ्ने वित्तिकै गोली ठोक्छ । यसै प्रकार कुनै हिंस्रक पशुको ताकमा पुरा ध्यान लगाएको एक शिकारी आफ्नो दुई नाली बन्दुक समातेर बस्दछ । उसको चित्त पूर्णतया एकाग्र हुन्छ । जब शिकार देख्छ तब गोली हान्छ । यस प्रकार द्वेषमयी हिंसाबाट दूषित चित्त एकाग्र त छ तर त्यो कुशल चित्त भने होइन । अतः

यस प्रकारको चित्तको एकाग्रता सम्यक् समाधि होइन, शुद्ध समाधि होइन ।

कुनै प्रकारको मादक पदार्थको सेवन गरेर गहिरो नशामा दुवैको व्यक्ति त्यस नशामा नै तल्लीन भएको हुन्छ, चित्तको एकाग्रता प्राप्त गरेको हुन्छ । त्यो प्रगाढ निन्द्रामा सुतेको समान प्रसुप्त हुन्छ । उस्लाई बाहिर भित्रको कुनै होश हुँदैन । यसप्रकार त्यो व्यक्ति रसायनको प्रयोग गरेर केही मरीचिका या विपल्लासको दर्शन गर्दछ वा त्यसमा पूर्णतया तल्लीन हुन्छ । यी दुवै अवस्थामा उसको आफ्नो चित्तको समता हुँदैन, सन्तुलन नष्ट हुन्छ । चित्तको विषमतामा आधारित मोह-विमूढित एकाग्रता चित्तको समाधान होइन, सम्यक् समाधि होइन, शुद्ध समाधि होइन ।

शुद्ध समाधिको लागि कुनै प्रकारको भावावेशमय आलम्बन पनि उपयुक्त छैन । यसबाट चित्तको शुद्ध समता नष्ट हुन्छ, उसको सन्तुलन बिग्रन्छ, चित्त रागजन्य आसक्तिमा डुब्छ, भावुकतामा तल्लीन हुन्छ । एकाग्रता त हुन्छ तर शुद्धताबाट टाढा रहन्छ ।

चित्तको एकाग्रताको लागि यस्तो आलम्बन हुनु पर्छ जुन हामीलाई प्रिय वा अप्रिय नहोस् । जस्तो लागि हाम्रो मनमा राग वा द्वेष जागुन् साथै यस्तो पनि होस् जस्तो हामीलाई कुनै प्रकारको मोह निन्द्रामा डुब्नबाट बचाउनु, आत्मसम्मोहन वा परबाट हुने सम्मोहनबाट बचाउनु, प्रसुप्तिकारक ध्यानबाट बचाउनु, चित्तलाई सतत जागरूक राखनलाई सहायक होऊन् ।

वाह्य जगतको स्थूल इन्द्रिय सुखले हामीलाई खूब उत्साह दिन्छ । अध्यात्मको नाममा चल्ने सूक्ष्म इन्द्रिय सुखले पनि उत्साह दिन्छ । परन्तु यी उत्साह बन्धनमा बाँध्ने नै हुन्छ, मुक्त गर्दैन । अतीन्द्रिय सुखको नाममा प्राप्त हुने सबै ध्यान-समाधिहरूले बाँध्छन् । आँखा बन्द गरेतापनि कुनै प्रकारको मनोरम रूप, रंग, आकार, प्रकाश आदि देख्नु र त्यसमा चित्तमा एकाग्र हुनु, कुनै श्रुति-मधुर शब्द, नाद आदिमा चित्त एकाग्र हुनु, कुनै घ्राण-मधुर गंध, सौरभको रसास्वादनमा चित्त एकाग्र हुनु, कुनै कायास्पर्शजन्य सुखद-पुलक-सिहरनमा चित्त एकाग्र हुनु-दिव्य अनुभूतिहरूको नाममा सूक्ष्म स्तरको राग-रंजन

नै हुन्, मोहबंधन नै हुन् । मुक्तिको दिशामा लैजाने सम्यक् समाधि होइन । सम्यक् समाधिको लागि शुद्ध आलम्बनको आधारमा चित्त एकाग्रताको अभ्यास गर्ने कुनै पनि साधकलाई यस प्रकारको अतीन्द्रिय अनुभूति हुनु स्वाभाविक नै हो । तर यी सबै बाटोमा रहेको पत्थर भै त्यागेर अगाडि बढ्नु पर्छ । कतै यसैलाई आलम्बन मानेर रोक्नो भने फेरि राग-रंजन मै अल्झीरहन्छ । चित्त विमुक्तिको अंतिम अवस्थासम्म पुग्न सकिदैन । अतः सतर्क रहनु पर्छ की कुनै पनि स्तरमा कसैले पनि यस्तो आलम्बन समाएर नबसुन् । यी खुट्टामा बाँधेको जन्जीर नबनोस् ।

शुद्ध समाधिको लागि उपयुक्त आलम्बनको खोजीगर्दा हामीले यो पनि ध्यानमा राख्नु पर्दछ कि कतै त्यस आलम्बनले हामीलाई कुनै सम्प्रदायको परिधिमा त बाँडिएको छैन, त्यो आलम्बन कुनै सम्प्रदायको परिधिमा त बाँडिएको छैन, त्यो आलम्बन कुनै सम्प्रदाय - विशेषको रूपमा, रंगमय, शब्दमय प्रतिक - विशेषत होइन; जुन ग्रहण गर्दा अन्य व्यक्तिहरूलाई कठिन हुन्छ । हामीले अभ्यास गर्दै रहेको यो अभ्यास त शील, समाधि, प्रज्ञाको विमुक्ति तर्फ लैजाने मार्ग हो । यो सर्वथा सार्वजनीन छ, सार्वकालिक छ, सार्वदेशिक छ । यस मार्गमा अगाडि बढ्न चित्त एकाग्र गर्नको लागि जुन आलम्बन छानिएको हो त्यो पनि सार्वजनीन छ, सार्वकालिक छ, सार्वदेशिक छ । त्यो सुलभ छ, ग्रहणीय छ ।

उपरोक्त परिधि भित्र पर्ने धेरै आलम्बनहरू हुनसक्छन् । हामीले आफ्नै आश्वास-प्रश्वासलाई आलम्बनको रूपमा चुनेका छौं । आश्वास-प्रश्वास पनि बिल्कुल शुद्ध । शुद्ध यस अर्थमा कि यस संग कुनै शब्द जोडेको छैन, कुनै नाम जोडेको छैन, कुनै जप जोडेको छैन, कुनै रूप, रंग, आकार जोडेको छैन । केवल श्वासको आगमन-निगमनमा सतत् जागरूक रहने प्रयत्न गर्दैछौं । श्वास पनि नैसर्गिक श्वास, स्वाभाविक, प्राकृतिक रूपमा जसरी आइरहेको छ त्यसलाई मात्र हेर्ने । लामो छ भने लामो, छोटो भए छोटो, गहिरो भए गहिरो, स्थूल भए स्थूल, सूक्ष्म भए सूक्ष्म । प्राकृतिक श्वासलाई आलम्बन बनाई काम गर्दा श्वासको कसरत गर्ने होइन । अभ्यास त केवल मनको हो । श्वास केवल आलम्बन मात्र हो । अतः आलम्बन जति स्वाभाविक भयो त्यति नै असल । त्यसमा केही घटबढ गर्नु भने सत्य दर्शन गर्ने कार्यमा बाधा हुन जान्छ । सत्यतर्फ अभिमुख नभई विमुख हुन्छ ।

वास्तवमा चित्त एकाग्र गर्ने यो अभ्यास किन गरिरहेका छौं ? एकाग्र चित्त तिक्ष्ण एवं सूक्ष्म भएमा मात्र अन्तिम परमार्थ सत्यलाई ढाकिराखेको आवरणलाई सजिलै छेड्न सक्छ र प्रज्ञाचक्षु-द्वारा अन्तिम सत्यलाई स्वयं साक्षात्कार गर्न सफल हुन्छ । यस्तो भवस्थामा आलम्बनलाई स्वाभाविक अथवा कृतिमताबाट टाढा राख्न सकेमामात्र सिधा आफ्नो गन्तव्य स्थानमा पुगिन्छ अन्यथा यता उता भट्कीरहन्छ ।

स्वाभाविक श्वासलाई आलम्बन बनाउनुको एउटा कारण त यस श्वासको गतिसंग मनमा आउने विकारको गहिरो सम्बन्ध छ । हाम्रो मन जब विकारहरूले भर्दछ; क्रोध, भय, बासना, इर्ष्या अथवा अन्य कुनै प्रकारको विकारले भरिपूर्ण हुन्छ तब श्वासको गति तीव्र एवं स्थूल हुन थाल्छ । जब जब मनबाट यी विकारहरू टाढा हुन थाल्छ तब श्वासको गति सूक्ष्म र शान्त हुन थाल्छ । समाधिको अभ्यास पछि प्रज्ञाको क्षेत्रमा उत्र्दै मनो-विकारको बन्धनबाट मुक्त हुनु पर्छ । अतः स्वाभाविक श्वासको आवागमनलाई जानीराख्नु अत्यन्त आवश्यक छ । साधनामा अधि बढ्दै जाँदा यो निकै सहायक सिद्ध हुन्छ ।

स्थूल श्वासको निरीक्षण गर्दै जाँदा जब जब चित्त एकाग्र हुँदै जान्छ श्वासको सूक्ष्मता पनि बृद्धि हुँदै जान्छ । कहिले काहीं त श्वास केश झै क्षीण हुँदै जान्छ । बाहिर आउने वित्तिकै भित्र गएको जस्तो हुन्छ । कहिले काहीं कुम्भक पनि हुन्छ । अतः यसबाट के थाहा हुन्छ भने यस आलम्बनले स्थूलताबाट सूक्ष्मता तिर अवश्य लैजान्छ । यस मार्गको अन्तिम क्षेत्र यो भन्दा निकै सूक्ष्म छ । अतः श्वासको आलम्बन सही छ, सार्थक छ । भित्र भित्रै जुन अनन्त तरंगको सागर तरंगीत छ, सम्वेदनाहरूकी अविरोध प्रवाह छ, भित्र भित्रै शरीरको अणु-अणुमा भएको असंख्य स्पन्दनको निरन्तर प्रवाहको दर्शन गर्नुपर्दछ । सतत् प्रवाहमान स्वरूपको दर्शन गर्नुपर्छ । परन्तु धी अधिक सूक्ष्म अवस्थामा चलिरहेको छ । यहाँसम्म पुग्नको लागि पहिला गतिमान सूक्ष्म श्वासको प्रवाहको निरीक्षण प्रारम्भ गर्नु आवश्यक छ । शरीर भित्र जे भइरहेको छ त्यो सबै अनायास भइरहेको छ शरीर र मनको यो स्वतः संचालित प्रवाह हो । यस अन्तर जगतको श्रृष्टि - प्रलयको अनायास गतिमान स्थितिको निरीक्षण गर्नको लागि एक यस्तो आलम्बन चाहिन्छ जुन सायास र अनायास दुवै प्रकारले

गतिमान छ ता कि त्यसको सायास गतिलाई हेदै त्यसको अनायास गतिलाई निरीक्षण गर्न थाल्दछौं । यही श्वास नै शरीर भित्र चलने एउटा यस्तो गति हो जुन तेज र मंद गर्न सकिन्छ, जुन प्रयत्न नगरीकन स्वतः गतिमान छ । एक एक गरी निरन्तरता तर्फ पुग्नको लागि, ज्ञातबाट अज्ञातसम्म पुग्नको लागि यस वारीबाट अनजान पारीसम्म पुग्नको लागि, यो श्वास पुलको काम गर्दछ । त्यसैले पनि यो आलम्बन काम लागदो छ ।

शील, समाधि, प्रज्ञा र विमुक्तिको यो मार्गले साधना क्षेत्रको त्यस गहिराईसम्म पुग्याउँदछ, जहाँ कि सहजभावले परमार्थ सत्यको साक्षात्कार गर्न सकिन्छ । त्यसैले यस क्षणको यथाभूत सांद्ष्टिक सत्यको निरीक्षणबाट अभ्यासको आरम्भ गर्नुपर्दछ किनकि अन्तिम परमार्थ सत्य यस क्षणको सत्य हो । वितिसकेको क्षण त केवल सम्झन मात्र सक्छ, आउने समयको कामना तथा कल्पना मात्र गर्न सकिन्छ । साक्षात्कार त वर्तमान क्षणको मात्र गर्न सकिन्छ । अतीत तथा भविष्यको होइन । अतः परम सत्यको साक्षात्कार गर्नको लागि वर्तमान क्षणको जुन स्थूल सांद्ष्टिक सत्य छ त्यसको सावधानी पूर्वक निरीक्षण गर्नुपर्छ अनि मात्र अन्तिम सत्यको अनावरण हुन्छ, सूक्ष्मतम स्थितिको पनि पर परम सत्यको साक्षात्कार हुन्छ । त्यसैले वर्तमान छोटोभन्दा छोटो समयमा जिउने अभ्यास गर्नु नै हाम्रो यस साधनाको मूल उद्देश्य हो । यस क्षणमा जिउने अभ्यास गर्नको लागि यस क्षणमा हाम्रो शरीरको यस स्थूल घटनाको प्रति भित्र आइरहेको श्वासको प्रति बाहिर गइरहेको श्वासको प्रति जागरूकता बनाइराख्नु पर्दछ । यसरी अभ्यास गर्दा बीचमा अतीतका कुनै घटना वाधक बन्न नपाओस् त्यस्तै भविष्यको कुनै झुञ्झा कामनाले ढाक्न नपाओस् । केवल शुद्ध श्वास, यथाभूत श्वासको आवागमनको जानकारी मात्र बनिरहोस् । अतीत वा भविष्यको कामनाहरूले राग पैदा गर्दछ, द्वेष पैदा गर्दछ । किनकि त्यो प्रिय हुनसक्छ । जसै भूत-भविष्यसंग सम्बन्धित छी राग, द्वेषमयी सम्झनाहरू अथवा कल्पनाहरूबाट मुक्त भएर वर्तमानको यस श्वास लिने, छोड्ने घटनामा स्थित हुन थाल्छ, तब राग-द्वेषबाट मुक्त हुन थाल्छ । यस अवस्थामा जागरूक भइरहन्छ अतः मोहबाट पनि छुटकारा पाउँदछ । श्वासको गति निरीक्षण गर्ने कार्य प्रति मनमा न प्रिय भाव राख्ने न अप्रिय; न त्यस प्रति आकर्षण हुने न विकर्षण; न राग पैदा

गर्ने न द्वेष ।

शरीरको यस स्वाभाविक घटनालाई अलग रहेर हेर्नु पर्दछ; भूत र भविष्यको बन्धनबाट मुक्त भएर राग र द्वेषको जालबाट निक्लेर यस क्षणमा जिउने प्रथम प्रयासको आरम्भ गर्दछौं । लड्खडाउँदै हिंड्ने नव शिशुको प्रयास झैं एक दिन सुदृढ, सबल र अडिग कदमहरूले यस शुभ यात्रालाई सफल बनाउँदछ ।

सम्यक् समाधि बिना यस क्षणको भित्री तहसम्म पुग्न सक्दैन । प्रज्ञाको क्षेत्रमा उत्रन सक्दैन । समाधि पुष्ट गर्नको लागि चित्तलाई यस क्षणमा प्रत्यक्ष, यथार्थ, सांद्ष्टिक, कल्पना-विहीन निर्दोष आलम्बन हुनुपर्छ । त्यसको श्वासको आवागमन स्पष्ट जानी राख्नु पर्दछ । यसैको आधारमा यस क्षणमा बाँचिरहेर राग-विहीन, द्वेष-विहीन, मोह-विहीन कुशल चित्तको एकाग्रता पुष्ट हुन्छ । काय र वाणीको दुष्चरित्रबाट बच्ने क्षमता पुष्ट हुँदै जान्छ । प्रज्ञामा पुष्ट भएर दूषित चित्त-विकारहरूको उन्मूलन गर्दै मानसिक दुष्कर्मबाट विरक्त हुन सक्ने समता पुष्ट गरौं ।

यसप्रकार प्राप्त गरेको समाधि मंगल-प्रदायिनी हुन्छ । आज श्वासको आवागमनको प्रति सजग रहने अभ्यास गर्दै समाधि पुष्ट गरौं । समाधि पुष्ट भएपछि शील पनि पुष्ट हुन्छ; शील र समाधि पुष्ट भएपछि प्रज्ञा पुष्ट हुन्छ । शील, समाधि, प्रज्ञाको पुष्टिमा नै विमुक्ति छ । विकारबाट विमुक्ति, दुःखबाट विमुक्ति । अविद्या, अज्ञानबाट विमुक्ति ।

वास्तवमा समाधिको मार्ग मंगल मार्ग हो । कल्याणको मार्ग हो । शान्ति सुखको मार्ग हो । विमुक्तिको मार्ग हो ।

(साभार : 'विपश्यना' वर्ष-२० अङ्क-२)

क. सं. ४४२

प्रभात माध्यामिक विद्यालय

श्रीधः नघः टोल, काठमाडौं ।

बडा नं. २८

रु. ५०००/-

(यस विषय सदस्यको प्रायोजक श्री सातारत्न समिति, काठमाडौं दुःखावहल, काठमाडौं १)

बि.एल.आइ.ए. का सदस्यहरूलाई एक पत्र - १

■ भद्रेय गुरु सिङ युन

■ अनु. देवकाजी शाक्य

निर्दिष्ट सिद्धान्तहरू

एउटा संस्थाका निर्दिष्ट सिद्धान्तहरू अत्यन्त महत्त्वपूर्ण हुन्छन् । ती सिद्धान्तहरूले संगठनका उद्देश्यहरू र यसका सदस्यहरूका क्रियाकलापहरूका लागि आधारशिला स्थापना गरिदिन्छन् । त्यसकारण बुद्धज्योति अन्तर्राष्ट्रिय संघ (बि.एल.आइ.ए) का सम्पूर्ण सदस्यहरूले यसका निर्दिष्ट सिद्धान्तहरू पूर्ण रूपमा बुझ्न आवश्यक छ ।

निर्दिष्ट सिद्धान्तहरूलाई तल दिइएका आधारभूत शिर्षकहरूका समूहमा विभाजित गर्न सकिन्छ ।

बौद्ध विश्वास

बुद्धले सिकाउनुभएका उपदेशहरूप्रति आस्था र विश्वास, त्रिरत्नमा श्रद्धा र सम्पूर्ण चेतनशील प्राणीहरूका भलाइका लागि धर्मको प्रचार गर्ने सदिच्छाले बि.एल.आइ.ए. स्थापना भएको हो । त्रिरत्न - बुद्ध, धर्म र संघ हाम्रो विश्वासको केन्द्र बिन्दु हुन् र त्रिरत्नप्रति समर्पणभावद्वारा यो तुच्छ भौतिक संसारलाई पार गर्न हामी सक्षम हुन्छौं र त्रिरत्नका महिमा र शक्तिमा सीमा नै छैन ।

बुद्ध चहकिलो प्रकाश हुनुहुन्छ । उहाँ जहाँसुकैका भए पनि सबै प्राणीमाथि चम्किदिनुहुन्छ । उहाँ हाम्रो गुरु हुनुहुन्छ र उहाँका उपदेशहरूले हामीलाई रक्षा गरिदिन्छन् । धर्म जहाँसुकै जताततै बग्ने पानी जस्तै हो जसले सम्पूर्ण प्राणीलाई पोषण दिन्छ । यही सत्यमा हामी बाँच्नुपर्दछ ।

संघ यस्तो खेत हो, उर्वरा भूमि हो जहाँ असल गुणहरूलाई रोप्न, हुर्काउन र बढाउन सकिन्छ । संघले धर्मलाई बल र शक्ति प्रदान गर्दछ र जीवनमा प्रकट हुन दिन यसले हामीलाई मद्दत गर्दछ ।

सबै सदस्यहरू एकसाथ सँगै मिलेर बुद्ध धर्मको अभ्यास गर्न सकोस् भनेर बि.एल.आइ.ए. स्थापना भएको थियो । सबै चेतनशील प्राणीहरूलाई मद्दत गर्न र धर्म प्रचार गर्न बि.एल.आइ.ए. समर्पित छ । मानिसहरूलाई मद्दत गरेर नै मानिसहरूले बुद्ध धर्मका सत्य र तथ्य बुझ्छन् र यस्तो गरेर नै यस संसारको दुःखमाथि हामी पूर्ण रूपमा विजय प्राप्त गर्ने आशा गर्न सक्छौं । बुद्ध धर्मका

सत्यहरूद्वारा यो संसार ऐक्यबद्ध हुन सफल हुनेछ, जसले गर्दा हामी सबै अरुलाई मद्दत गर्न समर्पित हुँदै प्रज्ञाशील र करुणामय जीवनहरू बाँच्न सक्छौं । अरू कुनै होइन यही उपायद्वारा सबै चेतनशील प्राणीहरूका निमित्त साँच्चैको शान्ति र सुख प्राप्त हुनेछ ।

जीवित बुद्ध धर्म

धर्म मानव जातिको लागि हो

यो संसारमा पवित्र धरती स्थापना गर्न खोज्नु बि.एल.आइ.ए. सदस्यहरूले जीवित बुद्ध धर्मको विकास गर्नपर्दछ । हाम्रो काम यो संसारमा धर्म प्रचार गर्नु हो र संसारको भलाइको लागि करुणाको अभ्यास गर्नु हो ।

शाक्यमुनि बुद्ध यो संसारमा जन्मनुभएको थियो, यही संसारमा नै बसेर आफूलाई सर्वश्रेष्ठ सम्पन्न बनाउनुभयो र सम्यक सम्बुद्ध हुनुभयो । बुद्धका उपदेशहरू मानव स्वभावमा आधारित छन् र यो संसारमा बस्ने मानिसहरूको असलको लागि उहाँले ती उपदेशहरू देशना गर्नुभयो, प्रचारप्रसार गर्नुभयो । बुद्धले मानवीय बुद्ध धर्म सिकाउनुभयो । बुद्धलाई अनुसरण गर्ने हामीहरूले उहाँका उपदेशहरूलाई प्रचार गर्नु, फैलाउनु हाम्रा अत्यन्त महत्त्वपूर्ण कामहरू हुन् भनेर सोच्नुपर्दछ ।

विमलकीर्तिनिर्देश सूत्रले भन्दछ, "धर्म मानिसहरूमा स्थापित गर्नुछ ।"

हुई नेङ्ग (Hui Neng) (६३८-७९३) जिन बुद्ध धर्मका छैठौं प्रधानले (प्रमुख) भन्नुभयो, "यही संसारमा धर्म स्थापना गर्नुछ, अन्यत्र होइन । धर्म खोज्नु यो संसारलाई छोड्नेहरूका प्रयास सिङहरू भएका खराबो खोज्नु गरिएको प्रयासजस्तो व्यर्थ हुन्छ ।"

धर्मलाई जीवनबाट अलग्याउनु सकिँदैन । यदि धर्मलाई कुनै रूपमा जीवनबाट अलग्ग छुट्ट्याउने हो भने यसको कुनै विशेषता र मूल्य रहँदैन ।

वर्षौसम्म बुद्ध धर्मको अभ्यास गर्दा धेरै मानिसहरूले यसलाई आफ्ना जीवनबाट अलग्ग बनाउन कोशिस गरेका थिए, कोही पनि सफल भएनन् । त्यसता मानिसहरू आफ्ना लागि मात्र बुद्ध धर्मबाट फाइदा लिन

असफल भएका हुन्नन्, आफ्ना वरपरका छिमेकीरूका निमित्त पनि उनीहरू ठूला दुःखका कारण बन्नेछन् । तिनीहरूले आफ्ना जीवनसाथी (पति/पत्नी) लाई शत्रुहरू र छोराछोरीहरूलाई आफ्ना मुक्तिका लागि बाधक र भारको रूपमा व्यवहार गर्दछन् । तिनीहरू धनलाई नकारात्मक रूपले सोच्छन्, आफ्नो इज्जत र प्रतिष्ठालाई मुक्तिका लागि अपमान र अवरोध सोच्छन् । तिनीहरू अर्को जीवनका लागि आशा राख्छन् र सुखावती भूमिमा पुनर्जीवन पाउन सबथोक गर्छन् ।

सत्य के हो भने जो पनि यही संसारमा पूर्ण रूपमा बाँच्न र यही बुद्ध धर्मको अभ्यास गर्न सक्छ । दुईवटै प्रयासले एकअर्कालाई पूर्ण रूपले टेवा प्रदान गर्छन् ।

धन खराब कुरो होइन । अलि धन बचेको छ भने बुद्ध धर्मको लागि यसको प्रयोग गर्न सकिन्छ । प्रतिष्ठा वा कीर्ति छ भने आफूलाई नमूनाको रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ जसले गर्दा अरूलाई राम्रो बन्न प्रोत्साहन मिलोस् । अर्को जन्मको लागि फाइदा प्राप्त गर्न नभई यो संसारको कल्याण गर्न र शान्तिका लागि हामीले बढी जोड दिनुपर्छ ।

अहिलेको यो वर्तमान युग खास गरेर जटिल र नाजुक छ । जति समय बढी अन्धकार हुन्छ, त्यति नै बढी बुद्ध धर्मको ज्योति आवश्यक हुन्छ । जति बढी कोलाहल र अशान्ति हुन्छ, त्यति नै बढी बुद्ध धर्मको शान्ति आवश्यक हुन्छ । जति दुःखित जीवन हुन्छ, त्यति नै बढी बुद्ध धर्मको आनन्द आवश्यक हुन्छ ।

बि.एल.आइ.ए. का सदस्यहरूले बुद्धको करुणालाई अँगाल्नुपर्छ । शान्तिमय र सुखमय पारिवारिक जीवनलाई स्थापना गर्न धर्मलाई हामीले पथप्रदर्शकको रूपमा लिनुपर्दछ । करुणाको घेराभित्र बढी भन्दा बढी मानिसहरूलाई हुमाउन परिवारबाट नै हामीले हाम्रा सम्बन्धलाई मजबूत बनाउन थाल्न सक्नुपर्छ । आखिरमा एकदिन यो तुच्छ संसार आफैँ सुखावती भूमि हुनेछ ।

श्रद्धापूर्ण अभ्यास

बुद्धले धर्म देशना गर्नु भए अनुसार हामीले आफ्ना अभ्यासलाई श्रद्धापूर्ण बनाउनुपर्दछ । प्रमुख तीन उपदेश-शील, समाधि र प्रज्ञालाई अभ्यास गरेर हामीले हाम्रो चरित्रको विकासलाई पूर्ण बनाउनुपर्दछ ।

सूत्रहरूले भने अनुसार तीनै काल- भूत, वर्तमान र

भविष्यमा सत्य ठहरिने कुरा के हो भने अरू लोकमा नभई मनुष्य लोकमा नै बुद्धत्व प्राप्त गर्न सकिन्छ । यसैकारण मास्टर ताइ सुले (Tai Hsu) (१८८९-१९४७) भन्नुभयो, “मानव स्वभावबाट नै हामीले बुद्धत्व प्राप्त गर्छौं । यो बुद्ध धर्मको गहन सत्य हो । मानवीय पथ नै बुद्धत्वसम्मको पथ हो अर्थात् यसले बुद्धत्वसम्म डोच्याउँछ ।”

बुद्ध धर्मको अभ्यास पाँचवटा यानमा विभाजित छन् किनभने हरेक चेतनशील प्राणीको स्वभाव आफ्नै किसिमको र अरूबाट फरक हुन्छ । मानवहरू त्रिरत्नको शरणमा जान्छन् । पञ्चशील पालन गर्छन् । देवताहरू दशवटा कुशल कर्मको अनुसरण गर्छन् । श्रावकहरू चार आर्य सत्यहरू मान्दछन् । प्रत्येक बुद्धहरूले बाह्र निदानहरू पालना गर्छन् र बोधिसत्वहरूले छ पारमिताहरू अभ्यास गर्छन् ।

मानवहरू र देवताहरू बुद्ध धर्मको अभ्यास गर्छन् जुन धर्मले यस लोकको जीवनमा प्रमुख महत्त्व दिन्छन् । यो अभ्यासभित्र दान, शील र भावनाका तीन उपदेशहरू पर्दछन् । श्रावकहरूले अभ्यास गरेका बुद्ध धर्मले प्रज्ञा, क्षान्ति (धैर्य) र बोधिज्ञानका लागि निरन्तर लागि रहन आध्यात्मिक प्रयासमा मुख्य जोड दिन्छन् ।

बि.एल.आइ.ए. सदस्यहरूले यी दुई अभ्यासहरूको बीचको मध्यस्थ बाटोलाई हरतरहले अनुशरण गर्नुपर्छ ।

हामीले यही मनुष्य लोकमा नै पूर्ण रूपले बाँच्नु र अभ्यास गर्नुपर्छ । यो संसार पार गर्न प्रयासमा लागि रहने श्रावकका सबै गुणहरू र बलहरूलाई आफूमा विकास गर्न हामीले अभ्यास गर्नुपर्छ । यी माथि उल्लेख भएका विभिन्न धारहरूका कुराहरूलाई संश्लेषण र समन्वय गरी हामीले अरूलाई मद्दत गरी आफैँलाई मद्दत गर्न सक्नुपर्छ । यस्तो गरेमा बुद्ध लोकमा पुग्ने प्रमुख र अन्तिम पुरस्कार हामीले प्राप्त गर्नेछौं ।

सद्धर्म पुण्डरिक सूत्रमा बुद्ध भन्नुहुन्छ, “म एउटै धर्मको बारे बोल्छु- दुई र तीन धर्मका बारे होइन ।” यस्तो कुरा भन्नुहुँदा बुद्ध सबै दुःखी प्राणीहरूको उद्धार गर्ने बोधिसत्व पथबारे बोलिरहनुभएको थियो ।

गुणहरूका अनगिन्ती स्वरूपहरू छन् तर आखिरमा तिनीहरू सबैलाई तीन आधारभूत शिर्षकहरूमा एकत्रित गर्न सकिन्छ- शीलहरूको पालना, ध्यान भावना र प्रज्ञा । साधारण अर्थमा भन्ने हो भने यी तीन नभई नहुने

गुणहरूयुक्त वा चारित्रिक व्यवहारलाई मिहिनेतपूर्वक अभ्यास गर्दा लोभ, अज्ञान र रिसजस्ता नराम्रा अवगुणहरू वा रोगहरूबाट हामी आफूलाई मुक्त पार्न सक्छौं । धैर्यपूर्वक निरन्तर रूपले यी गुणहरूको अभ्यासमा लागिरेहँदा हामीहरू हाम्रा स्वभाव र चरित्रलाई उत्कृष्ट स्तरमा पुऱ्याउन, भावनालाई चोख्याउन (चोखो बनाउन), मैत्री गुणहरूलाई अझ बढी समृद्ध र विकास गर्न र हाम्रा जीवनका विविध क्षेत्रहरूमा प्रभावशालितालाई बढाउन थाल्छौं ।

महावैपुल्य - महासंनिपात सूत्रले भन्छ, "शील पालन, ध्यान भावना र प्रज्ञा अतुलनीय धारणी नै हुन् । तिनीहरू ती शक्ति हुन् जसले शरीर (काय) वाक (बोली) र चित्तद्वारा हुने सबै कर्महरूलाई धोइदिन्छन्, सफा गरिदिन्छन् र त्यस्ता गुणहरू भएकालाई सबै मानिसहरूले मनपराइदिन्छन् ।

यी तीन ज्ञानहरू र छ पारमिताहरू सबै अभ्यासहरूका मुहान हुन् । यी गुणहरूद्वारा बि.एल.आइ.ए. का सदस्यहरू पाँचैवटा धारहरू (समूह) लाई संश्लेषण र समन्वय गर्न सफल हुनेछन् र बोधिचित्तको श्रद्धायुक्त सौन्दर्यलाई अनुभव गरी सबै दुःखी प्राणीहरूलाई मद्दत गर्छन् ।

क्रमशः

नेपा सेन्टर बाल आश्रमलाई सहयोग

- मंसिर १० गते कथिन उत्सवमा उठेका चन्दा रु. ८,१४५/-
- धर्मकीर्ति पुलापुचः रु. ५,०००/-
- यशवती गुरुमा नरसिंहाराम विहार थैना यल रु. २,०००/-
- सिद्धिबहादुर खड्गी, कोन्ती रु. १,०००/-
- रत्न देवी मानन्धर, चसान रु. ५००/-
- ज्योति मानन्धर, पकनाजो रु. ७००/-
- धर्मवीर शाक्य, जमल रु. ५००/-
- स्व. पुत्रको स्मृतिमा तीर्थदेव मानन्धर रु. ४००/-
- धर्मचन्द्र शाक्य चचेपा रु. ३००/-
- पंच कुमारी नकर्मि ढलको रु. १००/-
- चलिशोभा कसाकार न्त्योखा रु. १००/-
- रमला र दीना शाक्य ललितपुरबाट स्वीटर र लुगाहरू (कर्मचारीहरूलाई समेत) प्रदान
- निर्मला कसाकार बुराब्धो स्वीटर र लुगाहरू प्रदान

जातक कथा

उपकारी बाँदर

■ कविन्दो भ्रामणोर, कक्षा-८

विश्व शान्ति बो.शि., हाल- म्यानमार ।

एक समय बोधिसत्त्व, बाँदर भएर जन्म लिएका थिए । पछिगएर उ बाँदरहरूका नाइके समेत भए । वाराणसी देशकै हिमालय पर्वत तिर एक नदी थियो । त्यस नदी किनारमा ठूलो ठूलो र मिठा आँपका बोटहरू थिए । त्यो आँपका बोट चाहिँ ब्रह्मदत्त राजाले पालिराखेको रहेछ । तर उता बाँदरहरू चाहिँ त्यस बोटहरूलाई आफ्ना बस्ती बनाई बसिरहेका रहेछन् । एकदिनको कुरा हो । राजाले त्यसबोटका आँप ठूलो ठूलो र अत्तिने मिठा छुन् भनेर थाहापाए । राजाले आफ्नो सैनिकहरूलाई त्यसबोटमा घेरा दिन आग्रह गरे । सबै सैनिकहरू त्यस बोटमा घेरा हाले । उता यो कुरा बोधिसत्त्वले थाहापाए । उरुलाई डर लाग्न थाल्यो । बोधिसत्त्व नाइकेले ती सैनिकहरूमाफत आफ्ना साथीहरूलाई बचाउन नदिपारी लानुपर्ने र अनि सबै बाँच्न सक्ने विचार गरे । उनीहरू भने नदीपारी उफ्रिएर जान सक्दैनथ्यो ।

त्यसैले बोधिसत्त्वले एउटा लहरा लिएर आधो र कम्मरमा बाँधेर उफ्रन थाल्यो । तर रूखमा लहरा बाँधि पारी जाँदा कम्मर मा बाँधिएको कम्मरको लहरा छोटो भयो । उता भने समय ढिलो भइसकेको थियो र सैनिकहरूबाट आफ्ना अनुयायीरू मुश्किलले बाँच्ने देखे । त्यसैले बोधिसत्त्वले विचार गरे र भने आफ्नो ज्यान गए पनि अरूको ज्यानको म रक्षा गरिदिन्छु । यति भनेर यता वारी रूखमा एक छेउ र र अर्को छेउ आफ्नो कम्मरमा लहरा बाँधेर आफूले उफ्रेर पारी रूखलाई आफ्नो बलले समाति राखे । यसरी छोटो लहराको सहाराले सबैलाई छिटो पारतर्न सजग गराई पुनः सबैलाई एक रूख देखि अर्को रूख सम्म पुऱ्याइदियो । तर त्यस्तो सहयोगी बोधिसत्त्व बाँदर अरूको भार खप्दा खप्दै सहन नसकेकोले रूखमै उसको मृत्यु भयो- साधू ! साधू !! साधू !!!

पढ्नु

लड्डा महजन-३,

सघाराम बो.शि.केन्द्र

रत्नमध्येसु सर्वश्रेष्ठ अमूल्य रत्न
बुद्ध, धर्म र सख हो त्रिरत्न ।

मानवशिक्षा साक्षात्कार गर्नुमा
दृढ भएर लाग्नुपर्छ विशरणमा

स्वयं भगवान् अर्हत् सम्यक्सम्बुद्ध
उहाँद्वारा देशित राम्रो सदसु ।

उहाँका श्रान्तकसभलाई पनि सबै सन्दा
म भक्त गर्दछु वन्दना बन्दना ।

आतक कथा

राजाको न्याय

■ कैदार शाक्य

धेरै वर्ष अघि गंगानदीको किनारमा एउटा रमाइलो गाउँ थियो। गाउँ सँगै जंगल थियो। जंगलको बीचमा खेत थियो। छेउको पोखरीमा राजहाँस, बकुला, सारसहरू आउँथे। जलक्रीडा गर्दथे। खेतमा काम गर्न आउने किसानहरू त्यही स्वच्छ तलाउको पानीले आफ्नो प्यास मेट्दथे। अनि आफ्नै खेतीपाती गरेर सन्तोष मान्दै जीविका गर्दथे।

जंगलको बाटोमा चोर लाग्दथ्यो। किसानहरू खेतमा काम गर्दा पनि परिवार सबै मिलेर मात्र काम गर्दथे। मानिसहरू क्रम विशेषले जंगलको बाटो भएर जानुपर्दा एकलै दुकलै हिँड्न डराउँथे। जमात बनाएर मात्र हिँड्ने गर्दथे। तर पनि बेला मौकामा चोरहरूले मानिसहरूलाई दुःख दिइरहेका हुन्थे।

एक दिनको कुरा हो। जंगलको बाटो गरी आउनेहरूको धन सम्पत्ति चोरहरूले लुटेर भागिरहेका थिए। राजाका सिपाहीहरू चोरहरूका खोजीमा थिए। सिपाहीहरूले चोर खोज्दै आउँदा खेतमा काम गरिरहेका तीनजना किसानहरूलाई भेटे। सिपाहीहरूले किसानहरूलाई चोर संभ्रं। हामीहरूलाई देखेर तिमीहरू खेतमा काम गरेजस्तै गरिरहेका हैनौ? भन्दै चोरको आरोप लगाएर खेतमा काम गरिरहेका तिनैजना किसानलाई समाएर सिपाहीहरूले कोशल राजाको दरबारमा पुऱ्याए।

राजाले पनि तिनीहरूलाई चोरै हुन् भन्ने ठानेर झ्यालखानामा राख्ने आदेश दिए।

त्यो घटनापछि राजदरबार अगाडि यौटी आइमाई “मलाई वस्त्र देऊ, मलाई वस्त्र देऊ” भन्दै कराउँदै दिनहुँ सडकमा ओहोर दोहर गर्न थालिन्। मानिसहरू जम्मा भएर

तमासा हेर्दथे। तर कसैले पनि उनको त्यस किसिमको व्यवहार लाई बुझ्न सकिरहेका थिएनन्। राजदरवार अगाडि यसरी कराउँदै ओहोर दोहर गर्ने आइमाईलाई देखेर मानिसहरू छक्क पढेँ उसलाई बहुलाही ठानिरहेका थिए।

एकदिन संयोगले राजा आफैले “मलाई वस्त्र देऊ” भन्दै कराउँदै सडकमा ओहोर दोहर गर्ने आइमाई कराइरहेको आवाज सुने। राजाले सिपाहीहरूलाई बोलाएर वस्त्र मागी हिँड्ने ती आइमाइलाई वस्त्र दिएर पठाऊ भन्ने आदेश दिए।

राजाका सिपाहीहरूले आइमाइलाई बोलाएर वस्त्र दिए। तर ती आइमाले वस्त्र लिन मानिन्। उनले भनिन्:

“मलाई तन ढाक्ने वस्त्र होइन। मेरो वस्त्र भनेको मेरो परिवार हो। मेरो परिवारलाई राजाका सिपाहीहरूले बेकसुरमा पक्नेर झ्यालखानामा राखेका छन्। म उनीहरूको मुक्ति चाहन्छु। मलाई न्याय चाहिएको छ।”

सिपाहीहरूले यो कुरा राजालाई सुनाए। त्यसपछि राजाले ती आइमाइलाई सभामा बोलाएर सोधनी गरे। आइमाइले जवाफमा भनिन्— “महाराज! आइमाइको वस्त्र भनेको उसको परिवार हो। परिवार नभएकी आइमाइले हजारौं मूल्य पर्ने लुगा लगाए पनि उसको कुनै इज्जत हुँदैन। समाजमा कुनै मर्यादा रहँदैन।”

ती आइमाइले फेरि भनिन्: “पानी बिनाको खोला खहरे हुन्छ त्यसको कुनै औचित्य हुँदैन राजा नभएको देश पनि खहरे सरह हुन्छ। त्यसै गरी परिवार बिनाको घर उजाड हुन्छ।”

राजाले वस्त्र मागी हिँड्ने आइमाइको यस्तो कुरा

सुनेपछि झ्यालखानमा राखिएका तीनजना मानिसहरूलाई उनको अगाडि ल्याउन आदेश दिए । तीनै जनालाई महिलाको अगाडि उभ्याइयो ।

राजाले आइमाईसित सोधनी गरे- “यी तीनजना मानिसहरूसित तिम्रो के के नाता पर्छ ?” महिलाले जवाफमा विनम्रतासाथ भनिन् ।

“महाराज ! एकजना मेरा पति हुन् । अर्का दुईमध्ये एकजना भाइ र सबैभन्दा साना चाहिँ छोरा हो ।” राजाले भने: “तिम्रो कुरा मलाई चित्त बुझ्यो । तिमीदेखि म खुशी भएँ । यी तीन मध्ये कुनै एकजना को चाहिन्छ ? भन म छाडिदिन्छु ।

आइमाईले भनिन्: “महाराज ! तीनैजनालाई छाडिदिनुस् न । मलाई खेती किसानी गर्न तीनैजना चाहिन्छ । तीनजनाको सहारा पाए मात्र मेरो परिवार राम्रोसित चल्छ ।”

राजाले भने- “अहँ, तीनैजनालाई छाड्न सक्तिन ।”

“त्यसो भए, भाइ एकजना दिनुहोस् ।”

“तिम्रो पति अथवा छोरा मागन । भाइ लिएर के गर्छौ ?” राजाले सोधनी गरे । आइमाईले जवाफमा

भनिन्- “महाराज ! कालले साँचे बाँचिरहेँ भने पति फेरि पनि पाउन सकिन्छ । पति पाएपछि छोरा त पाइहालिन्छ नि । तर आमा बाबु नहुने बित्तिकै भाइ पाउन सकिदैन । त्यसकारण मलाई भाई नै दिनुहोस् महाराज ।

यति भनी ती आइमाईले भाइ माग्ने कारणकी पुष्टी दिएपछि राजा खुशी भए । तिमीले भनेको ठीकै हो भन्दै राजाले उनका पति, भाइ र छोरा तीनैजनालाई झ्यालखानाबाट मुक्त गरिदिए । आइमाई आफ्नो प्रयास सफल भएकोमा खुशी हुँदै राजालाई धन्यवाद दिएर परिवार सहित घर फर्किइन् । त्यसपछि तिनीहरू पहिले भै आफ्नो खेतमा काम गरेर जीविका चलाई बसे ।

यो संसारमा परिवारको मायाभन्दा ठूलो कुरा अरु केही छैन रहेछ । पारिवारिक वातावरणमा आपसी समझदारी भयो भने घरै स्वर्ग बन्ने रहेछ । अर्को स्वर्ग खोज्न कहाँ जाने ? ■

(साभार- मुना)

सत्यवादि बुद्ध

■ आत्मन् मान्ति सुवाधरन्
विद्वि य

बुद्धे ह्ये छम्ह सत्यवा प्रतिक

यमावादि खःसा न सत्याकारिन ।

प्रायग् म्हुत गयेख गच्छ

प्रायग् कार्ये अपेहे सत्य

ध्वहेख वत्सोलया महावाणि

कनाच्वंगु भीत गुल्पा ज्ञानि ।

प्रत्या प्रायम्भा चिति चाव प्राय

खे मखु सिद्धिक न स्वया

भौतिक स्वादे जक भूलेजया

आध्यात्मिक सेवा तके मते ।

न्त्यावकोहे वसा छुयाय आतिय

फुनावसी मचायक नष्ट बुय

जननि जन्म व्यबले भिइके

छु दु ध्व शरीरे नागा सिवाय ?

मन सुनाथे दयकागु उलिपछि

ज्वना वनेत देगु छले अन ?

आहे सचय प्रायन् समसक कर्म

अन्ते ज्वता वनेत देगु पलि ।

सकर्म हे जक नगु न स्वया

मखसा ककर्म साइ तरक्य

चिर तिद्व सत्यम्भा

दान : किन र कसरी ? - २

■ मोतिकाजी शाक्य

बुद्धले मानिसहरूलाई सम्झाएका कुराहरूको मूल सार के छ भने, जो मानिस सांसारिक कुराहरूप्रति आसक्त रहन्छ उसले कुनै न कुनै रूपले आफूले पनि दुःख पाइरहेको हुन्छ र जानाजान वा अनजानमा अरूहरूलाई पनि केही न केही दुःख पुऱ्याइरहेकै हुन्छ । तर जो मानिस आफूसित भएका सबै प्रकारका भौतिक सम्पत्ति पूर्णरूपले परित्याग गरेर जीवित रहन अत्यावश्यक न्यूनतम कुराहरूको आधारमा मात्र जीवित रही, जीवनको सम्पूर्ण समय सांसारिक कुराहरूप्रतिको लालचलाई जैरैदेखि उखेलीफाल्ने शील, समाधि र प्रज्ञा युक्त सम्यक मार्गमा लाग्न पूर्णरूपले अभ्यस्त भइसकेको हुन्छ त्यो मानिसबाट जानाजान मात्र होइन अनजानमा पनि कसैलाई कुनै प्रकारको दुःख पुऱ्याउने छैन र उनले सबै प्रकारका आसक्तिबाट छुटकारा पाई परम सुख मात्र स्वानुभव गरिने अर्हतत्व लाभ गर्नेछ ।

बुद्धले दिएको उपरोक्त अमूल्य उपदेशलाई पूर्णरूपले अङ्गीकार गर्नसक्ने मानिसहरू हिजोसम्म मेरो-मेरो भनी च्यापिराखेका सबै कुराहरू पूर्णरूपले परित्याग गरी जीवित रहन अत्यावश्यक न्यूनतम कुराहरूको आधारमा मात्र जीवित रहने भिक्षु हुन्छन् । त्यसरी भिक्षु भएकाहरूका लागि बुद्धले उनीहरूले आजीवन पालना गर्नुपर्ने शीलहरू, समाधि र स्मृति जगाउन अभ्यास गर्नु पर्ने भावना तथा स्मृतियुक्त अवस्थामा पुगेपछि जागृत गरिदै जानु पर्ने प्रज्ञा गरी तीन कुराहरू सम्बन्धमा सम्झाएका छन् । अनि जो मानिसहरू बुद्धको उपरोक्त अमूल्य उपदेश अझै पूर्णरूपले अङ्गीकार गर्न नसकी आ-आफ्नो घरगृहस्थमै अल्झि-रहन्छन् त्यस्ता मानिसहरूका लागि बुद्धले आफूसित भएका वस्तुहरूमध्ये सम्भवभएसम्मका वस्तुहरू पूर्णरूपले परित्याग भावनाले आफूलाईभन्दा बढी आवश्यक पर्ने अरूलाई दान गर्दैजाने बारेमा र गृहस्थाश्रममा बसेर पनि पालना गर्न सकिने शीलहरू र अभ्यास गरिन सकिने भावना सम्बन्धमा सम्झाएका छन् । यसरी बुद्धले भिक्षुहरूका लागि शील, समाधि र प्रज्ञा गरी तीन प्रकारका करणीय कर्महरू प्रतिपादन गरेका छन् त गृहस्थहरूका लागि दान, शील र भावना गरी तीन करणीय कर्महरू प्रतिपादन गरेका छन् ।

बुद्धले गृहस्थहरूका लागि प्रतिपादन गरेका तीन करणीय कर्महरू अन्तर्गत पर्ने दानकार्यको के कस्तो महत्त्व छ र मानिसहरूले दानकार्य किन र कसरी सम्पन्न गर्नु पर्दछ भन्ने विषयमा तथा दान स्वीकार गर्ने व्यक्तिले

कस्तो दान स्वीकार गरी कसरी त्यस्को सदुपयोग गर्नु पर्छ भन्ने विषयमा बुद्धधर्मका अद्वितीय व्याख्याता भिक्षु नागसेनले बुद्धधर्म प्रति अति जिज्ञासु राजा मिलिन्दले उठाएको एउटा मेण्डक-प्रश्नको उत्तर दिने प्रसङ्गमा साहै नै छर्लङ्ग हुने गरी सम्झाएका छन् । उक्त प्रश्नोत्तरको अध्ययन र दान सम्बन्धी अन्य बुद्धवचनहरूको अध्ययनबाट के कुरा छर्लङ्ग हुन्छ भने- दानकार्य भनेको अहिले केही दान दिएपछि त्यसको प्रतिफल स्वरूप भविष्यमा वा अर्को जन्ममा धेरै पाउने भएर गरिने कार्य होइन । बरू आफूसित रहेको, धेरथोर जति भएपनि, आफूलाई भन्दा बढी आवश्यक पर्ने अन्य कसैले सदुपयोग गरोस् भन्ने त्याग भावना जगाउँदै जानुको लागि गरिने कार्य हो । त्यसैले कति दान गरियो भन्ने कुराभन्दा कुन मनोभावले दान गरियो भन्ने कुरा बढी महत्त्वपूर्ण रहन्छ । आफूसित रहेको वस्तु आफूलाई भन्दा बढी जरूरत परेको अन्य कसैले सदुपयोग गरोस् भन्ने त्याग भावले दान गर्ने कार्य निरन्तर रूपमा गर्दै जानसकेमा दान पाउने व्यक्तिको भलो हुने कुरा त प्रत्यक्ष रूपमा देखिने कुरा नै भयो त्यसको अलावा त्यसरी दान दिने आदत बसाल्ने व्यक्तिको, आफूसित नभएको वस्तु जसरी पनि पाउने लालच, जुन लालच आम मानिस सबैमा प्रबल रूपमा छ, त्यो लालच क्रमशः कमजोर हुँदै जानेछ । निस्वार्थ रूपले दान कार्य सम्पन्न गरेर आफूसित नभएको वस्तु जसरी पनि पाउने लालच कमजोर गर्दै जानुकासाथै गृहस्थमै बसेर पनि पालना गर्न सकिने शील र गर्न सकिने भावना कार्य सही रूपमा अभ्यास गर्दै गएपछि अन्तमा सबै प्रकारका सांसारिक कुराहरूप्रति अनासक्त भई परमसुखमय अर्हतत्व पाउने सम्यक मार्गमा पनि लाग्न सक्नेछ ।

त्यसैले बुद्धले प्रतिपादन गरेको धर्म अनुसार दानकार्य सम्पादन गर्न चाहनेले दानकार्य गर्दा निम्न दुई कुरामा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ । पहिलो कुरा, दान गर्दा त्यसरी दान गरिने वस्तु तथा त्यस दान कार्यको परिणाम स्वरूप आफूले भविष्यमा पाउने प्रतिफल सम्बन्धमा कतिपनि आसक्त नभइकन पूर्णरूपले परित्यागको भावनाले दान कार्य गरिनु पर्छ । अर्को कुरा, कुनै दान कार्य गर्दा त्यस दान कार्यको कारण अरू कसैमा आसक्ति बढ्न जाने नहोस् बरू सकभर अरूहरूमा रहेको आसक्ति पनि कम हुनजाने नै होस् भन्ने कुरामा पनि त्यतिकै ध्यान पुऱ्याउनु आवश्यक छ ।

त्यसैले बुद्धका उपासक-उपासिका भनिने हामीले अहिले केही दान गरेर भविष्यमा त्यो भन्दा बढी पाउने लालचले जहाँ जस्ताई पायो त्यसलाई दान दिने नगरीकन सकेसम्म सही रूपमा संसारिक कुराहरू परित्याग गरि बसेका पात्र चिनेर दान दिने, यदि त्यस्तो पात्र उपलब्ध नभएमा सबै भन्दा जरूरतमन्द पात्र छानेर दान दिने गर्नु पर्छ । दान कार्य गर्दा यसरी ध्यान पुऱ्याउन सकेन र अहिले केही दान गरेर भविष्यमा त्यो भन्दा बढी पाउने आशाले मात्र दान दिने गरेमा वा हामीले दानमा दिएको वस्तु अन्य कुनै जरूरतमन्द व्यक्तिसम्म पुगी त्यसको सदुपयोग हुन पाएन, खालि पहिले हामीसित संचित रहेको वस्तु कुनै अर्को व्यक्तिसित संचित हुन जाने मात्र भएमा त्यस प्रकारको दान त्यति सारयुक्त हुने छैन ।

उपरोक्त कुराहरू प्रमाणित हुने खालका अनेक घटनाहरू त्रिपिटकमा संकलित छन् । त्यस्ता घटनाहरूमध्ये एउटा अति ज्ञानदायक घटना - बुद्धकालिन भिक्षु मोग्गलानले श्रावस्ती नगरबाट नजिक पर्ने एउटा गाउँस्थित एउटा बिहारको चर्पीबाट निस्कने मलमुत्रको खाडलमा जन्मन गएका एक जना प्रेतलाई भेट्दा उनीहरूबीच सम्पन्न भएको सम्वाद हो । सो प्रेतसित आयुष्मान मोग्गलानले गरेको सम्वादबाट के कुरो थाहा पाइन्छ भने सो प्रेत पूर्वजन्ममा त्यही विहारका दाता रहेछ । उसले त्यो विहार बनाई बुद्धले प्रतिपादन गरेको नियमानुसार सम्पूर्ण भिक्षुसंघको नाममा दान गरेको भएतापनि उसले त्यस विहार प्रतिको आसक्ति कति पनि हटाउन सकेनछ र त्यसैले उसले बनाएको त्यस विहारमा उसको प्रशंसा गर्ने कुलूपक नामको भिक्षु र उसका चेलाहरू बाहेक अन्य भिक्षुहरू टिक्न नसकोस् भन्ने मनसाय उसको मनमा पलाएछ । उसको मनमा त्यस्तो भावना पलाएपछि उसले त्यस विहारमा आउने अन्य आगन्तुक भिक्षुहरू विरुद्ध अनेक जालसाजी गरेछ । त्यसैले उसले विहार दान गरे वापत राम्रो प्रतिफल पाउन सकेनछ र अन्य आगन्तुक भिक्षुहरू त्यस विहारमा बस्न नआवोस् भन्ने मनसायले गरेका जालसाजीको प्रतिफल स्वरूप त्यही विहारमा रहेको मलमुत्रको खाडलमा बस्ने प्रेत भएर जन्मनु परेछ । त्रिपिटकमा उल्लेखित यस घटनाले हामीलाई दान कार्य गर्दा कुनै कुराप्रति आसक्त भएर होइन पूर्णरूपले अनासक्त भएर दान गर्न जान्नु अत्यावश्यक रहेछ भन्ने कुरा मनमा गढ्ने गरी सम्झाउने गरेको छ ।

हाम्रो देश नेपाल, शाक्यमुनि बुद्धको जन्मभूमि भएतापनि यस देशको राज्य-सत्ता सदीयौं पहिले बुद्ध र

बुद्धद्वारा प्रतिपादित धर्मप्रति उचित आस्था नराख्ने व्यक्तिहरूको अधिनमा परेको थियो । यस देशमा रहने बुद्धका अनुयायी भिक्षु-भिक्षुणीहरूमा उनीहरूबाट वादिएको अनुचित दबाबको परिणाम स्वरूप उनीहरू ज्ञानमार्गमा टिक्न नसक्ने भई अदृश्य शक्तिलाई परमेश्वरको रूपमा स्वीकार गरी भक्तिमार्गतिर लाग्न बाध्य भएछन् । त्यसरी भक्तिमार्गमा लाग्न बाध्य भएका उनीहरूले सुरुमा बुद्ध र बुद्धद्वारा प्रतिपादित धर्मलाई नै आफूहरूको परमेश्वरको रूपमा मान्ने गरेको भएता पनि अझ पछि गएर उनीहरू भिक्षु-भिक्षुणीत्व समेत पनि संरक्षण गर्न नसक्ने भएछन् र त्यसरी गृहस्थ हुनमा विवश भएका उनीहरू विभिन्न प्रकारका बुद्धहरू, बोधिसत्वहरू तथा शक्तितायहरूको परिकल्पना गरी अनेक कर्मकाण्डहरू गर्न-गराउनतिर लागेछन् । कर्मकाण्डहरूमा लागेपछि उनीहरूले कल्पनिक परमेश्वरको, भक्तिमा मात्र लाग्नुको अलावा वास्तविक शक्तिका रूपमा रहेका विभिन्न प्रकारका यक्ष देवताहरूको भक्तिमा पनि लाग्ने गरेछन् ।

नेपालमा रहने बुद्धका उपासक-उपासिका भनिने हामीहरू उपरोक्तक्रमले, पुस्तौं देखि, अनेक थरिका गरी तेतीस कोटी देउताहरू सम्मको भक्तिभावमा लाग्ने भइसकेका थियौं । म्यानमार (बर्मा) र श्रीलंका जस्ता देशहरूमा उल्लेखनीय हदसम्म यथास्थितिमा संरक्षण गरिराखेको बुद्धद्वारा प्रतिपादित धर्म भारतमा पुनः प्रचार-प्रसार गर्न आएका बर्मी तथा श्रीलङ्काली भिक्षुहरूबाट प्रेरित भई उनीहरूको देशमा गएर त्रिपिटकको अध्ययन गरी आएका भिक्षुहरू तथा गुरुमाँहरूले बुद्धद्वारा प्रतिपादित ज्ञानमार्ग बारे प्रवचन दिने र ज्ञानमार्ग बारे राम्ररी सम्झाउन सक्ने प्रकारका पुस्तकहरू अनुवाद गरी वा लेखी प्रकाशन गर्ने गरेपछि बल्ल हामीले ज्ञानमार्ग बारे थाहा पाएका हौं । त्यसैले हामीहरूले ज्ञानमार्गमा अधि बढ्ने अभ्यास त्यति गर्न पाएका छैनौं । यस्तो अवस्थामा रहेका हामीहरू कतै अधर्मपूर्वक धन कमाउने लालचमा त परिरहेका छैनौं भन्ने कुरामा सधैं सजग हुनु पर्दछ । हामीले कुनै दानकार्य गर्दा पनि सो दानकार्य कुनै कुरा पाउने आशाले प्रेरित भएर त गर्दैनौं भनेर सचेत हुने गर्नु पर्दछ । यसरी सचेत हुन सकेपछि बल्ल हामी बुद्धले सम्झाए अनुसार दान गर्न सक्ने हुन्छौं । हामीहरूले बुद्धद्वारा सम्झाइए अनुसार सचेत भई धर्मपूर्वक दान गर्न जानेपछि मात्र हामीहरू सही रूपमा शील प्राप्त गर्न समर्थ हुनेछौं । दानकार्य र शीलको प्राप्तिका सही रूपमा गर्न सकेपछि बल्ल हामी भावना कार्य पनि सही रूपमा गर्न सक्ने हुनेछौं । ■

कर्म र ज्ञान

■ नरेन्द्रनाथ भट्टराई

धर्म र कर्म गरेर गरिने कुरा होइनन् न त ज्ञान जानेर जानिने कुरा हो । कुरा सुन्दा हामीलाई अचम्म लाग्ला । कर्म र धर्म त गर्ने कुरा पो त, कसरी हुने कुरा ?

सुकदेव परम ज्ञानी र जीवनमुक्त हुनुहुन्थ्यो । उहाँको जन्मबारे बहुते सारगर्भित वर्णन छ । उहाँ १२ वर्षसम्म पनि माताको गर्भभित्रै रहनुभएको थियो रे । १२ वर्षसम्म पनि गर्भबाट बाहिर ननिस्कंदा मातालाई परिरहेको कष्ट देखेर पिता व्यासले गर्भको बच्चालाई यतिकासम्म बाहिर नआई किन गर्भमै बसिरहेको ? भनी सोझा सुकदेवले भन्नुभयो, 'गर्भबाट बाहिर निस्कें भने कर्म जालले मलाई घेर्नेछ र मेरा ज्ञान खतम हुनेछन् । तसर्थ गर्भमै रहेर आनन्दसँग बसिरहन्छु ।' व्यासजीले घबराउँदै भन्नुभयो, "आऊ ! बाहिर आऊ । कर्म जालमा नपरीकन रहूँ" पिताको आज्ञा सुन्नेबित्तिकै सुकदेव तुरून्तै बाहिर निकलिएर वनतिर जान लाग्नुभयो । छोरा वनतिर लागेको देख्दा व्यासजीले जात, कर्म, संस्कार आदि गरिन्जेल त बस ! भनी भन्नुहुँदा । सुकदेवले भन्नुभयो, "यिनै संस्कारहरूले त मानिसलाई संसारमा अल्झाइरहेका छन् ! मलाई यस्ता संस्कारका केही जरूरत छैन पिताजी !" छोराको यस्तो उत्तर सुन्दा व्यासजीले भन्नुभयो, 'यस्तो भन्नुहुन्न । विधिपूर्वक, ब्रह्मचर्य, गृहस्थ, वानप्रस्थ र सन्यास आश्रमको पालन नगरीकन मोक्ष पाइन्न पुत्र ।' तब सुकदेवले भन्नुभयो,

(जसरी एउटै पानी विभिन्न स्थान, अवस्था र भाँडामा रहँदा विभिन्न नाम, रूप र आकारमा देखिन जान्छन् त्यसैगरी एउटै आत्मा देहादि विभिन्न उपाधिले अनेक नाम, रूप र आकारमा प्रतीत हुन्छन् ।

"ब्रह्मचर्याबाट मोक्ष मिल्ने भए त हिजडाहरूले उहिल्यै मोक्ष पाइसकथे होला । गृहस्थ आश्रमबाट मोक्ष पाइने भए सबै गृहस्थ मोक्ष भइसक्ने थिए । यसैगरी वानप्रस्थबाट मोक्ष मिल्ने भए मृगहरूले मोक्ष पाइसकथे !"

आफ्नो साथमा, बसोस् भन्ने इच्छाले व्यासजीले फेरि भन्नुभयो, "हे पुत्र ! बाबुआमालाई नरकबाट बचाएर स्वर्गमा पुऱ्याउने कार्य छोराबाटै हुन्छ तसर्थ बस ।" सुकदेवजीले उत्तर दिँदै भन्नुभयो, "हे पिताजी ! यदि छोराहरूबाट बाबुआमालाई स्वर्ग मिल्ने भए सुँगुर कुकुर तथा सलहहरूले नै स्वर्ग ढाकिसकथे होला !" तब फेरि व्यासजीले आग्रह गर्दै भन्नुभयो, "हेर बाबु ! छोराको दर्शनले मानिस पितृऋणबाट मुक्त हुन्छ, नातिको दर्शनले देवऋणबाट मुक्त हुन्छ भने पनातिको दर्शनले सोभ्रै स्वर्ग मिल्दछ त्यसकारण बस ।" पिताको यस्तो आग्रह सुन्दा हाँस्दै सुकदेवजीको आज्ञा भयो, "पिताजी ! गिद्ध धेरै वर्षसम्म बाँच्छ । कति कति पुस्ता देख्ला गिद्धले ! कति गिद्धले मोक्ष पाए त अहिलेसम्म ?" यति भनेर सुकदेवजी वनतिर हिँडिहाल्नुभयो ।

सुकदेव र व्यास ज्ञान र कर्मका प्रतीक हुन् । ज्ञान प्रकट हुँदा गर्भमै रहन्छ ! प्रकट भइहाले पनि सांसारिक क्रियाकलापमा अल्झिएर बस्दैन । कर्मकाण्डमा लाग्ने मानिस विधिविधान स्वर्ग-नर्क, बन्धन-मोक्ष आदि हल्लाखल्ला गर्दै संसार चक्कर मारिरहन्छ ।

[साभार- परमात्माको दर्शन (चिन्तनद्वारा)]

NIV मेटोबाट धम्मवती गुरुलाईको प्रवचन

नेपाल टेलिभिजनको NIV मेटोबाट हरेक बिहिवार साँझ १ बजे धम्मवती गुरुलाईको प्रवचन कार्यक्रम धम्मोपदेश-प्रशारण भइरहेको कुरा दर्शक सतानुभावहरूमा जानकारी गराउँछौं ।

धम्मवती गुरुलाईको निजअल कनिटी

काठमाडौं, नेपाल

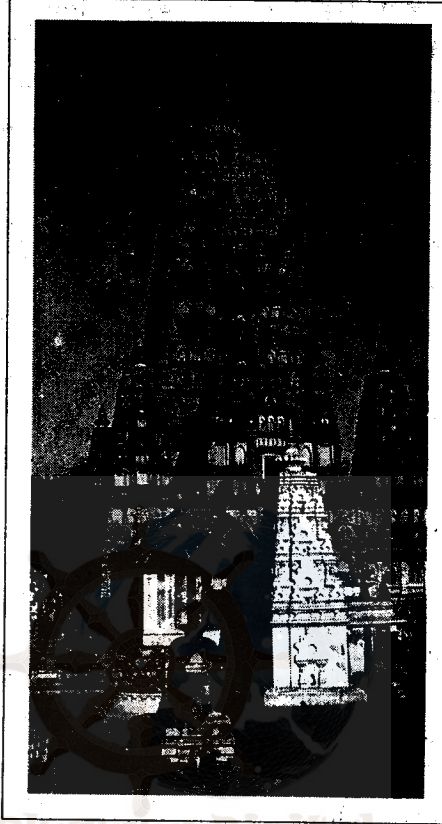
महाबोधि मन्दिरको सेरोफेरोमा

■ धनश्याम राजकर्णिकार

बुद्धगयाको महाबोधि मन्दिर दर्शन गर्न संसारका कुनाकाप्चा विशेष गरी बौद्ध राष्ट्रहरूमा बर्सेनि हजारौं तीर्थयात्रीहरू आउने गर्छन् भन्ने सुन्दा मलाई पनि त्यहाँ जाने उत्सुकता थियो । 'चान्समा डान्स गर्नुपर्छ' भन्ने उक्ति सम्झदै एकपटक म भारततिर हुँदा बोधगया कुदिहालें ।

बुद्धगया एउटा यस्तो पवित्र स्थल हो, जहाँको एउटा रूखमुनि ध्यानमग्न अवस्थामा सिद्धार्थ गौतमले बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभयो र बुद्ध हुनुभयो । बुद्धले बोधिज्ञान प्राप्त गरेको यस स्थलको पहिलो नाम 'उरूवेला' हो । उत्खननबाट प्राप्त अशोककालीन अभिलेखअनुसार बुद्धले ज्ञान प्राप्त गर्नुभएपछि यस ठाउँलाई 'संबोधि' भनियो । पछि यो नाम फेरि फेरियो । सम्भवतः यो ठाउँ गयाको नजिक रहेको र यहाँ बुद्धले बोधिज्ञान प्राप्त गरेको हुँदा यसलाई 'बोधगया' भनियो । हाल बोधगयालाई कसै-कसैले 'बुद्धगया' पनि भन्ने गर्छन् ।

बुद्धगयाको महाबोधि मन्दिर पुग्नुअघि त्यतातिर रहेको सफा ठूलो चौकजस्तो खुल्ला ठाउँमा हामी पुग्यौं । यस्तो ठाउँमा पुग्दा मलाई अक्सर त्यतातिर नाचेर जाउँ कि, उडेर जाउँ कि, गीत गाएर जाउँ कि जस्तो लाग्ने गर्छ । तर, अपशोच म केही पनि गर्न नसक्ने जड प्राणी बनेको हुन्छु । त्यहाँबाट महाबोधि मन्दिरको माथिल्लो भाग देख्दा म गद्गद् भएँ । महाबोधि मन्दिरभित्र पस्न बाहिर मुख्य ढोकामा नै जुत्ता फुकालेर जिम्मा लगाउनुपर्ने रहेछ । पवित्र ठाउँतिर पस्न जुत्ता फुकालुपर्ने हाम्रो परम्परा मलाई राम्रो लाग्छ । यसो गरेर हामीले परमप्रभुप्रति विनम्र बन्न खोजेको तथा आफ्नो अहंकार त्याग गरेको जस्तो लाग्छ । भ्र्वाट्ट हेर्दा अग्लो पिरामिडजस्तो देखिने उच्चस्तरीय शिल्पकारीयुक्त यो मन्दिर सम्राट अशोकले पहिलो-पटक बनाएको र पछि समय समयमा जीर्णोद्धार हुँदै अहिलेको अवस्थामा आइपुगेको कुरा पथप्रदर्शकबाट थाहा पाएँ । हाम्रो पाटनमा रहेको महाबुद्ध मन्दिर यही महाबोधि मन्दिरको रूप-रेखासँग मिल्छ भन्ने कुरा सुनेको थिएँ, हो रहेछ । महाबोधि मन्दिर प्रवेश गर्ने सिंहमरुत्का भन्ज्याङ-बाट ओर्लेर जानुपर्छ । त्यसपछि मन्दिरभित्रै पुग्न सकिने रहेछ । मन्दिरभित्रको देदीप्यमान सुन्दर बुद्ध मूर्ति देहनासाथ मलाई

रोउँ कि, हासुँ कि जस्तो भयो । बुद्धदेवप्रति कसरी श्रद्धा व्यक्त गर्ने हो, म अन्यालमा परें । केवल नमस्कार मात्र गरेर उभिरहें ।

मैले धेरै बेरसम्म त्यस महान् आत्माको प्रतिमूर्तिलाई हेरिरहें । लाग्यो साक्षात् बुद्धदेव त्यहाँ शान्त भावमा विराजमान हुनुहुन्छ । श्रद्धालुजन अरू पनि त्यहाँ भित्र आउँदै थिए । अरूलाई सुविधा होस् भनेर फेरि भोलि दर्शन गर्न आउने विचार गरी हामी त्यहाँबाट निस्क्यौं । हामी मन्दिरको पछाडितिर लाग्यौं । मन्दिरको पछाडि एउटा ठूलो वृक्ष देख्यौं । पथप्रदर्शकले आफ्नो बोलीमा जोड दिएर भने- 'ल, हेर्नुहोस् महाशय, यो त्यही वृक्ष हो जसको मुनि बसेर सिद्धार्थ गौतमले बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभएको थियो । यही वृक्ष हो जुन बोधिवृक्षको नामले संसार प्रसिद्ध छ ।' यसरी चिरप्रतीक्षित बोधिवृक्षको सन्मुख इवाट्ट पर्नासाथ म अक्क न बक्क भएँ । बोधिवृक्षको यसरी

अपभ्रष्ट दर्शन हुनेछ भनेर मैले कल्पना नै गरेको थिइनँ । पथप्रदर्शक भन्दै थिए- 'शाक्यमुनि सिद्धार्थ गौतमले यही वृक्षको सामुन्ने ध्यानमग्न अवस्थामा पूर्णिमाको दिनमा प्रहिलो याममा पूर्वजन्मको ज्ञान, मध्य याममा दिव्यचक्षु र अन्तिम याममा बोधिज्ञान हासिल गरी बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभयो । यसपछि शाक्यमुनि बोधिसत्वलाई बुद्ध र त्यो वृक्षलाई बोधिवृक्ष भनियो ।' प्रति भनी उनले त्यो बोधिवृक्षको ठीक सामुन्ने विभिन्न रंगीचंगी कपडाका टुक्राहरू, फूलहरू र धूपहरू बालेर राखेको एउटा चारपाटे आसन देखाउँदै बुद्ध भगवानले बुद्धत्व प्राप्त गर्दा ध्यान गर्नुभएको ठाउँ यही हो र यसलाई बज्जासन भनिन्छ भने । भारतले उहाँको ध्यान भंग गर्न जतिसुकै उपाय गरे पनि उहाँ कब्जजस्तै अडिग रहनुभएको हुँदा यो आसनलाई बज्जासन भनिएको रहेछ । बुद्ध भगवानको बज्जासन र योग अभ्यासको एउटा आसन बज्जासनमा कुनै तादात्म्य भने नभएको उनले बताए । त्यसपछि हामी केही बेरसम्म त्यो बज्जासनको नजिकै बोधिवृक्षको छहारीमा पलेटी मारेर बस्यौं र त्यो पवित्र ठाउँप्रति असीम श्रद्धा व्यक्त गर्न १५-२० मिनेट ध्यानभावना 'विपश्यना' गर्नु । यसबाट मलाई मनमा

अपरिमेय शान्ति मिलेको आभास भयो । पवित्र स्थलतिर जाँदा पाइने पुण्य भनेको यस्तै मानसिक शान्ति हो जस्तो मलाई लाग्यो । बोधिवृक्ष नजिक उत्तरतिरको कुनामा हामीलाई उभ्याएर त्यहाँको महत्त्वपूर्ण स्थान अर्थात् 'सप्तस्थान' बारे गाइडले वर्णन गर्दै भने- 'भगवान् बुद्धले बोधिवृक्षमुनि बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभएपछि ४९ दिनसम्म त्यहाँको ७ वटा विभिन्न स्थानमा एक-एक हप्ता बिताउनुभयो । पहिलो हप्ता त उहाँ त्यस बोधिवृक्षको मुनि नै ध्यानमग्न अवस्थामा रहनुभयो । त्यसपछि दोस्रो हप्ता अहिले 'अनिमेष लोचन' नामको स्तूप भएको ठाउँमा बस्नुभई त्यहाँबाट बोधिवृक्षप्रति कृतज्ञ दृष्टिले हेरिरहनुभयो ।' हामीलाई पछि अनिमेष लोचन स्तूपतिर लगेर देखाइयो ।

यो स्तूप महाबोधि मन्दिरको पूर्व-उत्तर कुनातिरको अग्लो भूभागमा विद्यमान छ । त्यसपछि हामी उभिरहेकै अगाडितिर देखाउँदै पथप्रदर्शकले भने- 'यो ६० फुट लामो ३ फुट अग्लो पेटी हेर्नुहोस् । बुद्धदेवले बुद्धत्व प्राप्त गरिसकेपछि आफूले प्राप्त गर्नुभएको बोधिज्ञानबारे चिन्तन-मनन गर्नुहुँदै यही चक्रमण स्थलमा टहल्नुहुँदै बिताउनु भयो ।' यहाँ टहल्नुहुँदा टेकेको प्रत्येक पाइलामा कमलको फूल प्रकट हुने गर्थ्यो भन्ने सुन्दा बुद्धदेवको ऐश्वर्य फेरि एकपल्ट मलाई प्रष्ट भएकै लाग्यो । त्यसैतिर अलि फरक गरेर लहरै राखिएका कमलको फूल अंकित करिब ९-१० वटा गोलाकार दर्शनदुंगाका डल्लाहरूमाथि बुद्धका पदचिन्हहरू कोरिएर रहेको देखा मानव निर्मित यस्ता प्रतीकात्मक चिन्हहरूबाट पनि उहिलेका वास्तविकता राम्ररी संकेत भइरहेको महसुस गर्ने । श्रद्धावश तीमध्ये एउटा दर्शनदुंगाको पदचिन्हमा ढोर्गे । त्यसपछि महाबोधि मन्दिरको उत्तरतिर खुल्ला प्राङ्गणतिर लाग्यौ । त्यहाँ धेरै बढ्यामा स-साना साधारण स्तूपहरू छरिएर रहेका छन् । ती स्तूपहरू विभिन्न समयमा बौद्ध उपासक-उपासिकाहरूले आ-आफ्ना मनोकामना पूरा भएको उपलक्ष्यमा निर्माण गरेका हुन् भन्ने जनश्रुति रहेछ । यहाँस्थित 'रत्नघर' नामको बिना छानाको एउटा सानो मन्दिरभित्र बुद्धका मूर्तिहरू देखाउँदै भगवान् बुद्धले चौथो सप्ताह यहीं बिताउनुभएको कुरा पथप्रदर्शकले भने । यस ठाउँमा बुद्धदेव ध्यान-भावनामा निमग्न हुनुभएको बेला उहाँको पुण्य शरीरबाट पाँच रंगको ज्योति प्रज्वलित भएको र बौद्ध ऋण्डामा निहित पञ्चरंग त्यही ज्योतिको प्रतीकात्मक संकेत भएको पनि थाहा पायौ ।

त्यसैतिर रहेको एउटा शिलापत्रमा 'भगवान् बुद्ध पट्टान अर्थात् प्रतीत्य समुत्पाद आदिका गहन चिन्तन करते हुये यहाँ चतुर्थ सप्ताह व्यतीत किया था' लेखिएको देखें । अर्थात् चौथो सप्ताह ध्यानमा बस्नुहुँदा उहाँले प्रतिपादन गर्नुभएको 'प्रतीत्य समुत्पाद' अर्थात् बौद्ध दर्शनको गहन चिन्तन यहीं गर्नुभएको रहेछ । त्यहाँबाट यही पूर्व उल्लिखित दोस्रो सप्ताह बिताएको दिस्को जहाँ अनिमेष लोचन स्तूप छ, त्यसैतिर गयी । सम्पूर्ण सेतो रङको यो मन्दिर स्तूप भएतिरबाट बुद्धदेवले सात

दिनसम्म बोधिवृक्षप्रति कृतज्ञ हुँदै हेरिरहनुभएको भन्ने पथप्रदर्शकको भनाइलाई सम्झदै हामीले पनि त्यहाँबाट बोधिवृक्ष भएतिर हेर्दै श्रद्धासाथ नमस्कार गर्दै आदरभाव टर्क्यायौ । त्यहाँको अनिमेष लोचन स्तूपभित्र रहेको बुद्धको सानो प्रतिमाको दर्शन गरी त्यहाँबाट महाबोधि मन्दिरतिर ओर्लियौ । बाटोको बीचमै ठड्याइरहेको एउटा स्तम्भलाई देखाउँदै बुद्धले पाँचौ सप्ताह यहीं ठाउँमा ध्यान गरी बिताउनुभएको जानकारी पथप्रदर्शकले दिए । यहीं रहेको एउटा शिलापत्रमा हिन्दीमा 'बुद्धत्व प्राप्तिपश्चात् भगवान् बुद्ध ने इसी स्थल पर पाँचवा सप्ताह ध्यान में बिताया था । यहीं पर तथागत ने एक ब्राह्मण के प्रश्न के उत्तर में कहा था मनुष्य जन्मसे नहीं वरन कर्मसे ब्राह्मण होता है' लेखिएको देखें ।

भगवान् बुद्धले छैठौँ सप्ताह मुचलिन्द पोखरीको टटमा बिताउनुभएको रहेछ । यो ठाउँ महाबोधि मन्दिरदेखिकरिब २ किलोमिटर टाढा दक्षिणतिर पर्छ । त्यो ठाउँमा अहिले पनि एउटा सानो पोखरी छँदैछ । एकदिन बुद्ध त्यो पोखरीको खुल्ला तटमा बस्नुभई ध्यानमा मग्न हुँदा ठूलो आँधीबिहरी आई घनघोर पानी परेछ । बुद्ध भगवान्लाई आँधीबिहरी र पानीले सताइरहेको देखी त्यही पोखरीका नागराजा मुचलिन्द तुरुन्त बाहिर आई आफ्नो फणाले भगवान्लाई छाताभै ओढाई संरक्षण गरेको वर्णन सुन्दा म रोमाञ्चित भएको थिएँ । भगवान् बुद्धले आफ्नो अन्तिम सप्ताह राजयतन वृक्षमुनि ध्यानमा बिताउनुभएको तर त्यो वृक्ष कुन ठाउँतिर भएको हो, त्यो हालसम्म पत्ता नलागेको कुरा पनि पथप्रदर्शकले बताए ।

त्यसपछि गाइडले हामीलाई महाबोधि मन्दिर क्याम्पको दक्षिणतिर लगे । त्यहाँ यसो भित्रजस्तो ठाउँमा पस्दा एउटा ठूलो खुल्ला पोखरी देख्यौ, जसको बीच भागतिर भगवान् बुद्धको शिर माथि नांगले फणा फिँजाई ओढाइरहेको रंगीचंगी राम्रो प्रतिमा रहेछ । यो प्रतिमा हालसाल सन् १९८३ मा मात्र बनाइएको तथा यही प्रतिमा देखेर बुद्धले छैठौँ सप्ताह बिताएको मुचलिन्द पोखरी यही हो भनेर कसै-कसैले भन्छन्, तर यो कुरा सत्य होइन भनेर पथप्रदर्शकले प्रष्ट पारे । हामीले अहिले देखिरहेको पोखरीलाई 'बोधि सरोवर वा बुद्धकुण्ड' भनिने र यो पोखरी पनि अति पवित्र भएको पनि थाहा पायौ । बोधिज्ञान प्राप्त गर्नुभएपछि त्यतातिर विभिन्न ठाउँमा रहनुहुँदा भगवान् बुद्ध यही पोखरीमा नुहाउने गर्नुहुन्थ्यो भन्ने कुरा गाइडबाट सुन्नासाथ त्यहाँ रहेको खुडकिलोबाट तल ओर्लेर पोखरीको पानी शिरमाथि छर्क्यौ र मुख धोएर चोखो भयौ । त्यस पोखरीमा सिंगेमाछाजस्ता माछाहरू छ्यासछ्यास्ती धेरै भएको देख्यौ र हामीसँग भएको भुजुरी दालमोटहरू छर्किदिना माछाहरू खान आएको दृश्यले एकछिन रमाइलो पारिदियो । यसरी महाबोधि मन्दिर परिसरमा दुई तीन घण्टा बितेको हामीले चाले पाएनौ ।

(साभार- कान्तिपुर दैनिक)

सहभागी- बुद्ध शिक्षा सम्बन्धि केही जानकारी लिने आशा लिई हामी गाउँ देखि यस छलफल कार्यक्रममा भाग लिन आएका छौं ।

आयोजक- हुन्छ नि, हामीले जाने सुने अनुसार यहाँहरूको जिज्ञासा पुरा गर्न सकेसम्म कोशिस गर्ने नै छौं ।

सहभागी- हालसालै लुम्बिनीमा सम्पन्न भएको अन्तर राष्ट्रिय दोश्रो बौद्ध शिक्षर सम्मेलनका उपलब्धीहरू बारे जान्ने उत्सुकता लिएर आएका छौं आज हामी त ।

आयोजक- यहाँहरूको प्रश्न त सान्दर्भिक र राम्रै रहेछ नि । सम्मेलनको उपलब्धीहरू त धेरै नै छन् नि । ल सुन्नुस् ।

१. भारतका कतिपय संकुचित विचारधारा लिएका विद्वानहरूले (सिद्धार्थ) बुद्धलाई उडिसामा जन्मनुभएको हो भनी दावी गरेका छन् । यस दावीलाई उक्त सम्मेलनले निराधार रहेको कुरा प्रष्टाएको छ । उक्त सम्मेलनमा भारतीय राज्यमन्त्रीले पनि भाग लिनुभई लुम्बिनी गौतम बुद्धको जन्मस्थल हो भनी भन्नुभएको कुरा समाचारमा उल्लेखित भएको छ ।
२. नेपाल सरकारले लुम्बिनीलाई उपेक्षा गरेको छैन भन्ने कुसलाई यस सम्मेलनले प्रमाणित गरेर देखाइदिएको छ ।
३. यस दोश्रो अन्तरराष्ट्रिय शिक्षर सम्मेलनको कारणले पनि लुम्बिनी विकासका कतिपय अधूरा कार्यहरूलाई यथासिद्ध निर्माण र मर्मत सम्भार गरिएको समाचार छ । उदारहणको लागि फाल्गु जग्गाहरूमा पोखरी र बगैचा निर्माण गरिएको छ । पानी सुकेर कंगाल अवस्थामा पुगेका नहरहरूमा पुनः पानी भरिभराऊ गरिएको छ । यसले गर्दा पर्यटकहरूको ध्यान आकर्षण गरेको छ ।
४. सडक र बस पार्कको निर्माण भएको समाचार छ । यति मात्र होइन वती र पानीको पनि राम्रै व्यवस्था भएको छ रे ।
५. विश्वका थुप्रै राष्ट्रका मन्त्री एवं उच्चस्तरीय प्रतिनिधिहरूले भाग लिएको यस सम्मेलनले लुम्बिनीलाई बुद्धको जन्मस्थल हो भनी प्रचार गर्न सफल भएको छ ।
६. ६ वर्ष पहिले प्रस्तावित अन्तरराष्ट्रिय बौद्ध विश्वविद्यालयलाई मूर्तरूप दिनको लागि यस सम्मेलनको तर्फबाट महत्त पुग्ने भएको छ ।
७. सम्मेलनमा लुम्बिनी विश्व शान्तिको मुहान र शान्ति क्षेत्र हुनुपर्छ भन्ने विषयमा चर्चा भएको छ भने विश्व शान्तिको लागि सबैले प्रयत्न गर्नुपर्छ भन्ने विषयमा नारा र उद्घोषण गरिएको छ ।

८. अझ अर्को महत्त्वपूर्ण उपलब्धि त यस सम्मेलनमा श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र सरकार लगायत श्री ५ बडामहारानी कोमल सरकारको समुपस्थितीलाई लिन सकिन्छ ।

सहभागी- गत सकिमिला पुन्ही अरुको धर्मकीर्ति पत्रिकामा विभिन्न विहारमा भिक्षुसंघलाई कथिन चीवर दान दिने पुण्य कार्य सम्पन्न भएको समाचार छापिएको छ के यसरी सबै विहारहरूमा यस कथिन उत्सव मनाउन अनिवार्य नै हुन्छ र ?

आयोजक- सबै विहारहरूमा कथिन चीवर दान दिने कार्य त भएको छैन । अनिवार्य पनि छैन । जुन विहारमा भिक्षुहरू ३ महिनासम्म वर्षावास बस्नु भएको छ, जहाँ दाताहरूको सहयोग उपलब्ध हुन्छ, त्यहाँ मात्र यस प्रकारको उत्सव हुने गर्छ । यसपाली त त्रिशुलीमा २ जना भारतीय भिक्षुहरू वर्षावास बस्नु भएको रहेछ । तर त्यहाँ पाँचजना भिक्षुहरूको समूह जम्मा पार्न नसकेको कारणले दाता भएपनि कथिन उत्सव मनाउन सकिएन नि । किनभने कथिन चीवर त भिक्षु संघलाई दान दिनुपर्ने नियम रहेको छ ।

बनेपाको सुदर्शन विहार र चन्द्रकीर्ति विहार, धुलिखेलको शिखलापुर विहार आदि विहारहरूमा भिक्षुहरू वर्षावास बस्नुभएपनि त्यहाँ कथिन चीवर दान उत्सव भएन । पाटनको लुभु र सुनागुठी आदि विहारहरूमा पनि कथिन चीवर दान उत्सव भएन । किनभने ती विहारहरूमा भिक्षुहरू वर्षावास बस्नु भएको छैन ।

कथिन चीवर दान दिन अनिवार्य त भएपनि प्रतिष्ठित भिक्षुहरू वर्षावास बस्ने विहारहरूमा यस्ता उत्सव गरिएन भने इज्जत नरहने परम्परा चलन चलितमा आएको देखिन्छ । तर यो विकृति हो । यसलाई राम्रो भन्न मिल्दैन ।

विनय नियम अनुसार पाँचजना मात्र भिक्षुहरूलाई निमन्त्रणा दिएर कथिन चीवर दान उत्सव गरे पुग्छ । दाता नभएको ठाउँमा पाँचजना मात्र भिक्षुहरूलाई निमन्त्रणा गरेर कथिन चीवर दान कार्य गरेको छ ।

सहभागी- लौ त आज मनुले चिताए जस्तै सन्तोषजनक जानकारी पायो । हवस् त आजलाई विदा पनि माग्छौं । नमस्ते । ■

विशेष कारणवश योगाभ्यास विधि तः ५ यस
अमा प्रकाशित गत नमोकारका कारण यस नमोकारका
जानकारी गरिएको ।

अनिच्यावत संखारा उप्पादवय धम्मिनो
उपज्जित्वा निरुज्झन्ति तेसं उपसमोसुखो

जन्म :
वि.सं. २००३ मंसीर

दिवंगत :
वि.सं. २०६१ आश्विन २८

दिवंगत श्रीमती बुद्धमाया शाक्य

प्रातः स्मरणिय र ममतामयी मेरी श्रीमती बुद्धमाया शाक्य दिवंगत भएकोले उनको पूण्य स्मृतिमा परिवारका हामी सबै सदस्यहरूले मैत्रीपूर्वक श्रद्धाञ्जली व्यक्त गर्दछौं । साथै यस दुःखद घडीमा हामीप्रति सान्त्वना तथा सहानुभूति प्रकट गर्नुभई साथ दिनुहुने सम्पूर्ण इष्टमित्र साथीभाईहरू तथा सुभचिन्तकहरूलाई हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं ।

श्रद्धाञ्जली व्यक्त गर्नेहरू समस्त शाक्य परिवार

श्रीमान् - गणेशबहादुर

छोराहरू - प्रेमबहादुर, युवराज, बुहारीहरू - बेबीना, मोनिका

नाती नातिनीहरू - एलिशा, विनिशा, बिप्लव, संयम

छोरीहरू - नानी शोभा, ज्ञानीशोभा, रीता, गीता

ज्वाईहरू - रत्नबहादुर, संजय, सागर, प्रेम

नाती-नातिनीहरू - रजनी, सुदिप, रसना, सञ्जु, सनिशा, रिकेन, सृजन, प्रतिस्था र प्रतिक

भाई - कर्मबहादुर, बुहारी - केशरी

-

- नन्द कुमारी

भतिजाहरू - राजु, राजेश, करुण; भतिज बुहारीहरू - प्रतिमा, पुनम

भतिजीहरू - रसमीला, सुश्री कविता; भतिजा ज्वाई - महेश

बुद्ध शिक्षा सम्बन्धी ५ वटा पुस्तकहरूको संयुक्त विमोचन

२०६१ मंसीर ५ गते, शनीवार । स्थान- विश्व शान्ति विहार, मीनभवन । ताइवानको The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation को तर्फबाट धर्मोपहारको रूपमा मुद्रित बुद्ध, बुद्धधर्म र दर्शन सम्बन्धी विभिन्न ५ वटा ग्रन्थहरू विशिष्ट श्रद्धेय भिक्षु डा. खेमपाली महास्थविर (थाइलैण्ड), भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, साङपा रिम्पोछे लामा र प. बद्विरत्न वज्राचार्य आदिको तर्फबाट एक समारोह विच संयुक्त रूपमा विमोचन गरिएको थियो । अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरको सभापतित्वमा र सुखी होतु नेपालको आयोजनामा संचालित उक्त कार्यक्रममा विमोचन गरिएका ती पाँचवटा पुस्तकहरू सार्वजनिक रूपमा निःशुल्क वितरण गरिएको थियो भने सहभागीहरूले पुस्तक दुवानी खर्चको रूपमा यथाश्रद्धा आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नुभएका थिए । विमोचित पुस्तकहरू यसरी रहेका छन् -

१. दश पारमिता : लेखक- आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप
२. सत्य तत्त्व एक चिन्तन : लेखक- डा. गणेश माली
३. सम्यक सम्बुद्ध : भावानुवादक तथा संकलक - सम्यक सम्बोधि प्राणपुत्र
४. सम्यक संस्कार : भावानुवादक तथा संकलक - सम्यक सम्बोधि प्राणपुत्र
५. Which Way to Happiness ? लेखक : भिक्षु उपतिस्स

बुद्ध मन्दिर उद्घाटन

२०६१ मंसीर १४ गते, सोमवार ।

स्थान- अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी गौतमी विहार, लुम्बिनी ।

अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी गौतमी विहार लुम्बिनीमा नवनिर्मित बुद्ध मन्दिर माननीय पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्री श्री दीपकुमार उपाध्यायबाट उद्घाटन गरिएको छ । माननीय मन्त्रीज्यूको प्रमुख आतिथ्यमा संचालित उक्त कार्यक्रम अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षुणी संघ लुम्बिनीले आयोजना गरिएको थियो । कार्यक्रम उक्त संघका अध्यक्ष भिक्षुणी धम्मवतीको सभापतित्वमा संचालन गरिएको थियो । यही सिलसिलामा उक्त बुद्ध मन्दिर भित्र उपासक पञ्चवीरसिंह साहुको तर्फबाट सश्रद्धा चढाइएको सुनका अक्षरहरू पनि उद्घाटन गरिएको थियो । मन्दिर उद्घाटनको लगत्तै पछि बौद्ध परियत्ति शिक्षा लुम्बिनीका ३ वटा केन्द्रहरूबाट वि.सं. २०६० सालको बौद्ध परियत्ति परीक्षामा उत्तीर्ण हुन सफल स्थानिय विद्यार्थीहरूलाई प्रमुख अतिथी माननीय मन्त्रीज्यूबाट पुरस्कार वितरण गर्नुभएको थियो ।

उक्त कार्यक्रममा प्रमुख अतिथी माननीय मन्त्रीज्यू र कार्यक्रमका सभापति श्रद्धेय भिक्षुणी धम्मवतीबाट मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएका थिए ।

स्मरणिय रहेको छ, लुम्बिनीका कुना काप्चामा रहेका बालबालिका विद्यार्थीहरूलाई बुद्ध शिक्षा अध्यापन गराउने कार्यमा भिक्षुणी सुजाता लगायत अन्य कतिपय गुरुमाँहरूको अथक प्रयास जारी रहेको छ ।

को बौद्ध ?

<p>भन्ने गर्दछ, सबैले म बौद्ध हु भनेर, व्यावहार र उचरने नकारेका को बौद्ध को अर्थात् भनेर । म र मेरोमा सीमित भएर, पाईला पाईलामा अहंकार बोकेर, प्राणी माथि लिन्दा र शिक्षा गरेर, धर्म- धर्म भनि अकुशल कर्म गरेर । बलिदिन छोडे मासु खान छोडे भनेर चित्त दुखाई सिमा गर्ने नभएर, धर्म के हो कर्म के हो भन्ने भएर, धर्म कर्म भनि जस रूप गरि दिने ।</p>	<p>आफूले आफूलाई भिन्न नभकेर, अरु प्रति विद्रो गत्त अस्वस्व नभएर, विषादी र अरु भाव पस्वात्त नभएर, बुद्धको शरणमा जान नभएर, को बौद्ध को अर्थात् होश नभएर, कसले कसलाई को हो भन्ने भएर, पाई र पाईहरू किन नभएर, आज अरुन्ती र दुःखमा परिचय बुद्ध जन्मेको देशमा भनेर, भक्तकाय सति माथ नभएर, वृत्तमानमा विहारो अरु भनि चलेर, भक्तिपय अन्वयकायमा अरु भनि चलेर ।</p>
--	---

तनावं मुक्त जुडगु लंपु

■ ब.आ.राजा

ध्वहे ने.सं. ११२५ कच्छलागा १ शनिवाः कुन्हु धर्मकीर्ति अध्ययन गोष्ठिया नियमित शनिवाःरिय ज्याइवःया इवल्यु याइलैण्डया गौतमीवती गुरुमां नं बिया बिज्याःगु धार्मिक प्रवचनयात चीहाकयक न्हव्वया च्वना ।

वसपोलं धयाबिज्यात- "भीगु जीवनय जुयाच्वनीगु तनावया बारय् छुं खँ कने । बुद्धया जीवनय थजाःगु छुंनं कथंया गबलें हे तनाव जूगु महु गुगु तनावं यानाः भीत शारीरिक व मानसिक असर लानाच्वनीगु खः । थजाःगु कथंया तनाव अबिकसित राष्ट्रय स्वयाःनं बिकसित राष्ट्रय आपाः खनेदु । भौतिक विकासय उषिं यक्व च्वन्त्याः तर मानसिक रूपं धाःसा उलिहे कमजोर जुयाच्वनी । ध्वहे हुनिं यानाः आत्महत्या तकं याइ । बुद्ध धर्म कथं थजाःगु तनावं मुक्त जुडगु निंतिं भिच्छूगु उपाय कनातःदु दु ।

१. आराम यायेगु - साधारण मनूत खुघौ निसें च्याघौ तक चनेमाः । तर ध्यानित प्यघौ निसें खुघौ तक जक चंसां गाः । शरीरयात माक्व आराम बी मफत धायेव ज्वर वडगु कपाः स्याइगु, मुटु हल्लय् जुडगु, ल्हाःतुति खाइगु, सेखं चाइगु आदि जुडयः । न्हिच्छया ज्यां त्यानुया च्वनी बलय् आराम याये मखन धायेव शरीरयात धपित जुइ । थुकिंनं तनाव जुडका च्वने मालेयः ।

२. ब्यायाम यायेगु - मस्तय् अनेकथंया म्हितेगु दु, इमि म्हिते माःथेंतुं मां अबु पिनि नं शारीरिक ब्यायाम यायेमाः । तर मस्तय्थें म्हितेगु खँ जुइ मखु, इमिगु निंतिं छेंज्या यायेगु, क्पबय् सनेगु आदि कथं म्हायात संका च्वनेमाः । थुकें भीगु मनयात याउँका बी । ज्या याइपिं दहे दुनि धकाः सुकं च्वनेत स्वल धाःसा भी म्हं मफयेका च्वनेमाली । आराम-हराम धाःथें शरीर म्छुचल धाःसा मेसिन खतं नयाः ज्या मवःथेंतुं भीगु साः साः नं जमयजुयावनी । छुं जुयाः ज्या छुं महुसा न्हिं छुघौ सां न्यासि वनेगु यायेमाः ।

३. थःगु शरीरया बिचाः थम्हं बायेमा - नसा नयेगु निसें ब्यायाम, नकस आदि थःत नी मनी स्वयाः थःगु उसाँय बांलाका तयेगु यायेमाः । थःगु निंतिं थम्हंहे बिचाः यायेमाः मेपिसं यायफइमखु । थःत गथेयाःसा छिनी धयागुखँ मेपिसं सथे सी ? स्वास्थ्य हे धन खः धयागु खँ यात थुडकाः ज्या याये सयेके माः ।

४. व्हताः स्वयाः मनयात नं आराम बी माः - मन अस्वस्थ जुल धाःसा छुंनं ज्या ताः लाक जुइ मखु धयागु खँ

भी सकसियां थू । मन याउँल धायेव शरीर नं याउँया च्वनी । उकें इलय् ब्यलय् व्हताः चूलाकाः ध्यान सिविरय् वनेगु यायेमाः । मन झ्यातुया च्वन धायेव म्हनं मफया च्वनी अथे जूगुलिं नुगलेय् खँ क्वचिना च्वंगु दःसा थः सतीपिं, स्याःन्याःपिनि न्ह्योने प्वकेगु यायेगु लिं नं मनयात आराम जुइ । मनय् तनाव जुडका च्वने माली मखु ।

५. सन्तोष जुया च्वनेगु - थः कलाः भाःत प्रति सन्तोष जुयाच्वनेगु । थःगु गक्ष कथं दुगु चीजय् सन्तोष जुया च्वनेगु यायेमाः । मेपिन्त मारय् लाकाः कमाय् यायेगु, धन मुंकेगु स्वल, मोज यायेगु स्वल धाःसा उकें अशान्ति व तनाव जुडका च्वने माली । थःत दोष मलाइ कथंया सम्पत्ति आर्जन यानाः उकिइहे सन्तोष तायेका च्वने फत धाःसा मनय् तनाव जुडका च्वने माली मखु । सन्तोषी सदां सुखि असन्तोषी सदां दुखि धयागुला भीसं स्यूगु हे खं खः । थुकथं मनय् प्रीति उत्पन्न जुया च्वनीगु जूगुलिं बुद्धनं प्रशंसा याना बिज्याना तःगु दु ।

६. न्ह्यागु ज्याखँयनं मात्रा मिलय् याना ज्या याये सयेकेगु - नयेगु नं इसिइसि च्वंक नये मज्यू । छप्ये प्वाथय् न्हचनीथें च्वं बलय् नयेगु दिकेमाः । थुकें यानाः ज्यायायेगुलिई फुर्ति दयाच्वनी । न्ह्यागु खँ नं अति धयागु छुं नं मज्यू । ज्या यायेगु लिइनं शरीरयात धपित मजुइ कथं यायेमाः । तनाव मजुइक ज्या यायेगु खःसा थौं थुलितक ज्या यायेगु धयागु मात्रा मिलय् यानाः याये सकयेके माः ।

७. सत्य तथ्य खँयात सीकाः नुगलय् तयातयेमाः - गृहस्थि, त्यागि, स्वयम् बुद्ध नं हिले मफुगु सत्य खः, मनू जन्म जुलकि (१) बुरा बुरी जुडगु (२) ल्वचं कइगु (३) सी माःगु (बायेमाःगु) (४) कर्मफल भोगय् याये मालीगु (५) अनित्यता । भीसं सी बलय् छुं हे ज्वना वने दइमखु कर्मफल सिबाय् । गुम्ह मनुखं ध्व न्यागु सत्ययात न्हिथं लुमंका च्वनी व दुखय् स्वयेगु, सुखय् न्हिलेगु याइमखु (चं चं धाइमखु) पाप कर्म यायेगु पाखेंनं तापाना च्वनी ।

८. सम्पत्ति नास जुडगु ज्याखँ याना मजुइगु - म्वाः मदुगुलिई खर्च याना जुइपिं मनूत गबलें नं सुख सी मखु, ऋणं मुक्त जुइ मखु । थुकें तःधंगु तनाव जुडका च्वने माली । गथेकि- (१) लागु पदार्थ सेवन यायेगु (२) चाह्यू जुडगु (३) न्ह्याइपुका जुडगु (४) जूमिहेगु (५) मभिपिनि संगत याना जुडगु (६) अलिच्छः जुडगु थुपिं सकतां सम्पत्ति नास जुडगु ज्या खः ।

“फक्क खुया यंसां छँ ल्यनाच्चनी
छँ भिं नःसा जग्गा ल्यना च्वनी
तर ल्यनीमखु छुहे जू भिहतीपिनी ।”

उकें सुख सीगु व तनावं मुक्त जुइगु खःसा थजाःगु
ज्याखं तापाये माः ।

९. चतुर्ब्रह्मविहारय् च्वनेगु - तनावं मुक्त जुया
च्वनेगु नितिं थ्व छगू बांलाःगु उपाय् खः । छायाःसा
मेपिन्त भिं जुइमा धायेगु हे थः भिं जुइगु खः ।

“मैत्री दुपिनि सत्रु दइमखु
करुणा दुपिनि हिंसाभाव दइमखु
मुदिता दुपिनि इर्ष्या दइमखु
उपेक्षा दुपिनि आशक्ति दइमखु ।”

सकसियां भिं जुइमा धकाः मनं तुनेगु मैत्री खः ।
दुखिपिनि उपरय् दया भाव तयेगु करुणा खः । मेपिसं
बांलाःगु ज्या यानाः जूगु उन्नतिइ लयतायेगु मुदिता खः ।
छुं चीजयनं थये याःसा ज्यू, थये जुइमाः धकाः प्यपुनेगु
स्वभाव मदुगु उपेक्षा खः । थः मस्तयत यायेमाःगु कर्तव्य
यायेधुन इमिसं थःत बिचाः याःवःसां, मवःसां छुं खं मदु
धकाः ततस्थ जुया च्वनेगु उपेक्षा खः । चतुर्ब्रह्म विहार
थम्हं दुनुगलं निसें थुइकाः यायेमाः ।

१०. ध्यान यायेगु - थःगु चित्तयात शान्त यानाः
थुक्य् वइगु बाधा (पञ्चीवरण) पाखें तापानाः चित्तयात
थःगु बसय् तथाच्वने फःसा तनावं मुक्त जुयाच्वने फइ ।
पीगू कर्मस्थान (ध्यान यायेगु विधि) मध्यय् न्त्यागु याःसां
ज्यू । थःत पायछिगु ई कथं आनापान जक यानाच्वंसां
यक्व कल्याण जुइ । थौं कन्हय् मनूतय् ध्यान च्वनेगुलिई
नुगः क्वसाया च्वंगु दु थ्व तच्चवतं बांलाःगु खँ खः । थुकें
मनूतयत भिंहे जुयाच्वंगु दु ।

११. आशक्ति मजुयेगु - छुंनं ज्याखँ थम्हं कुतः
याना च्वँ-च्वहे थःगु इच्छा बिपरित जुल धाःसा जुइव्यु,
थजु धकाः त्वःता बी फयेकेगु, सहयाना च्वनेगु यायेमाः ।
थुकें यानाः थःगु मन हलुका जुइ । बिपश्यना ध्यान
भावनाया थ्व धार्थे च्वय्यागु तहःया भावना खः । थ्व याये
फयेकेगु हे ध्यान भावनाया लवः खः ।

मत्तिइ वःथे नवाना मजुइगु, इन्द्रिय भोगय् भुलय्
जुया मच्चनेगु, पुर्वाग्रहि मजुयेगु, अन्धविश्वासय् दुना
मच्चनेगु व अहंभाव तथा मजुयेगु जुल धाःसा तनावं मुक्त
जुयाः शारीरिक व मानसिक लवचं मुक्त जुयाः सुख शान्तिं
जीवन हनेदइ । ■

होला कसरी उदय धर्मको ?

■ डा. विद्यामाली

कसरी होला उदय धर्मको ?
जत्र होबिस्को छु मत्त आच्छे तत्र
साग, वेप, मोह मानि अहंकार
पार्श्विक प्रकृतिहरूको अन्धकार

साक्षी छु इतिहास, कतिपय
बगे रगत, विकासको मिहमा
थयो जीत फगत शक्ति, धर्म
जगा भिखारी जनता वने ।
हडपी शक्ति धनी बन्न भनि
भ्रष्ट वने यहाँ दुर्कट रिताए
मदिर, विहारमा सुनिने प्रवचन
छिनसे हावा सरी उडे । ॥१॥

गोतम बुद्धको यो देश नेपाल
साग देश सोईमा अर्थी
विसे बुद्ध धर्म अनि सघलाइ
तत्र होला कसरी उदय धर्मको ?
रह्यो लुम्बिनी जहिले पनि
अविज्ञसित अहुरी सपत्त मात्र,
विदेशी धर्मको आरसे आशमा
विकास भयो नाम मात्रको । ॥२॥

सग्राइ छाप विभिन्न धर्मका
वर्ण, जात, अनि बल र खादको
हुंकार भरी शानि गर्वले
मान्छेलाई चिन्न छाडे मान्छे

कसरी होला धर्मको उदय
रीति रिवाजमे सीमित धर्म रहे
गहन धर्मको कुराहरु सवे
हावा सरी कर उडी गए ? ॥३॥

जव जव आउछ सकटको वाद
तत्र तत्र जखन बुद्ध र शान्ति
जुमे बुद्ध र शान्ति सुदिनमा पाए
आउंथ्यो ने किन युद्ध अशांति

जव अनि हटदछ कालो बादल
दोहोरिन्छ त्यहि बेला पार्श्विक
अनि सत्य-शान्ति र धर्मको
होला कसिल्ये उदय गइ ? ॥४॥

धर्मकीर्ति विहार

गतिविधि

२०६१ कार्तिक २१ गते, शनिबार ।

विषय : निधि खन्ध सुत्र

स्थान- धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः नघः

प्रस्तुती- विजय लक्ष्मी शाक्य ।

यसदिन श्री श्यामलाल चित्रकारले उपरोक्त विषयमा प्रवचन दिनुहुँदै भन्नुभयो-

साधारणतया धन वा सम्पत्ति भन्नाले समय र युग अनुसार यसको किसिम र परिभाषा परिवर्तन हुँदो रहेछ । निधि भन्नाले सम्पत्ति भन्ने बुझिन्छ भने खन्ध भन्नाले यसको विभाजन १८ वर्गीकरण ।

आजको युगमा सम्पत्तिको वर्गीकरण भन्नाले-

१. चल अचल सम्पत्ति
२. जीव निर्जीव सम्पत्ति
३. दृश्य अदृश्य सम्पत्ति
४. तरल सम्पत्ति

यसमा नगद, घर खेत, बैंक बैलेन्स, ज्ञान शीप, कर्म, मित्र बन्धु, रोयल्टी, कपीराइट, गुडवील, किनवेच गर्न सकिने नसकिने दुवै पर्न आउँदछन् ।

बुद्धकालिन समयमा धनलाई चार किसिमले वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ । ती हुन्-

१. श्रावर निधि - चल अचल सम्पत्ति जस्तै घर, जग्गा सुन चाँदी आदि ।
२. जङ्गम निधि - जीवित कुराहरू जस्तै पशु पन्छी दास दासी ।
३. अङ्ग समा निधि - कला शीप, ज्ञान जुन जीवित रहन्जेल काम लाग्ने हुन्छ र व्यवहारमा नलगाए पनि विर्सन सक्ने हुन्छ ।
४. अनुगामिक निधि - कर्म सम्पत्ति । यस्मा दश पूण्यक्रिया समावेश भएको देखिन्छ । जस्तै: दान, शील, भावनाबाट प्राप्त हुने प्रज्ञा ।

अपचायन - आफूभन्दा जेठाहरूलाई आदर भाव राख्नु ।

वेध्यावच्च - आफन्तहरूलाई मदत गरी सेवा गर्नु ।

पत्तिदान - आफूले गरेको पुण्य अरूलाई बाँड्नु ।

पत्तानुमोदन - अरूले गरेको पूण्यमा प्रसन्न हुनु ।

धम्मसवन - धर्म उपदेश सुन्नु ।

धम्मदेशना - धर्मको उपदेश दिनु ।

विट्टिजुक्कम्म - सम्यक दृष्टि हुनु ।

यी दश पूण्य क्रियाबाट प्राप्त हुने कुशल सम्पत्ति जन्ममा रहिरहने हुन्छ । जीवित भएतापनि मरण पछि

पनि यसको फल प्राप्त भइरहने अदृश्य सम्पत्तिको रूपमा रहिरहने हुन्छ ।

२०६१ मंसिर ५ गते, शनीबार ।

स्थान- धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः नघः ।

विषय : मैत्री भावना

प्रस्तुति- विजय लक्ष्मी शाक्य ।

यस विषयलाई लिएर श्रीमती सुमन कमल तुलाधरले भन्नुभयो मैत्री भावना भन्नाले ब्यक्ति वा सत्व प्रतिको सद्भाव वा कुशल भावना हुन् । अरुको असल होस् भनेर शुद्ध चित्तले गरेको कामना नै मैत्री भावना हो । यो भावनाको अभ्यास गर्न बुद्ध धर्ममा यसरी लेखिएको पाइन्छ "अहं अबेरो होमि, अब्यावज्जो होमि, अनीघो होमि ... .. ये सत्ता आकासेचरा अब्यापज्जा निवेरा च निदुक्खा च नुपद्वा ।"

यसमा अहं म वा आत्म समाहित भएको शरीर (आफू) बाट शुरु गरिएको छ । पहिले आफू वैररहित, क्रोध रहित, भयरहित, वाधाररहित, सुखी र निरोगी होस् भनि कामना गरेको पाइन्छ । यस अर्थमा आफू नै पहिले सक्षम हुनु पर्ने भन्ने बुझिन्छ । आफ्नो भलाई नभइकन अरुको भलाई गर्न नसक्ने भएकोले आफ्नो चित्त र शरीर शुद्ध र सक्षम हुनु पर्ने भएर नै नेवारी संस्कृति अनुसार (तिहार) स्वन्ति पर्वमा म्हा पूजा (शरीर पूजा) जस्तो राम्रो संस्कारको चलन चलेको हुनुपर्दछ ।

यो मैत्री भावना बुद्ध धर्मको एक विशेष महत्वपूर्ण अङ्ग पनि हो जुन चतुरब्रह्म विहारमा पर्न आउँदछ । यो मैत्री भावनामा आफ्नो असल होस् भनेर कामना गरिसकेर आफ्नो निकतमा बस्ने आमा बुबा गुरु, हितैषी, परिचित, उपेक्षित शत्रु प्रति, अवैर, द्वेषरहित भयरहित, वाधाररहित, सुखी र निरोगी होस् भनी कामनाहरू गरिन्छ ।

त्यसपछि आफ्नो जीवन विना कष्ट र झन्झटले विताउन सहयोग गर्ने चार प्रत्यय दायक, आफू बस्ने वा विहार गर्ने ठाउँको देवता जसले त्यस क्षेत्र भित्र आरक्ष गरिरहन्छन् तिनीहरू प्रति मैत्री भावना गरिन्छ ।

त्यस पश्चात् अलि टाढा गएर सबै सत्व प्राणी, भूत पुद्गल, विभिन्न व्यक्तित्वहरू, नर, नारी, आर्य अनार्य, सबै देवताहरू, मनुष्य अमनुष्यको प्रति मैत्री भावना प्रकट गरी उनीहरूको दुःख नहोस् र उनीहरूको आर्जित सम्पत्ति

कर्मकै फल हुन् र त्यसको भोग सम्पत्तिबाट वञ्चित नहोऊन् भनी कामना गरिन्छ ।

पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण अर्ध र तल ६ दिशाका साथै सबै चक्रवालका जल, थल, आकाशको सर्व सत्व प्राणीहरूको प्रति त्यस्तै तरिकाले मैत्री भावना गरिन्छ । व्यक्ति आफू वा 'म' बाट पानीको छाल वा लहरको रूपमा यो भावना फैलन्दै जाने गरेको देखिन्छ । यस्तो मैत्री भावनाले सबैको मनको डर, त्रास, आतंकको भय मेटेर सुख र शान्ति प्राप्त हुने विश्वास छ जुन आजको समाजमा अति आवश्यक सिद्ध भइसकेको छ । यस भावनाबाट धार्मिक दृष्टिकोणले आफूलाई पनि (११) एघार वटा फलहरू आनिशंसको रूपमा प्राप्त हुने गर्दछ ।

यदि यसरी दिएको मैत्री भावलाई वास्ता नगर्ने व्यक्ति वा अरु सत्वहरू छन् भने करुणा, मुदितालाई छाडेर उपेक्षा भाव वा तटस्थताको भाव गर्नु पर्दछ भनेर स्वयं भगवान बुद्धले आज्ञा हुनु भएको थियो ।

२०६१ मंसीर १२ गते, शनिबार ।

स्थान- धर्मकीर्ति विहार ।

आस्था नेपाल र धर्मकीर्ति विहारको संयुक्त आयोजनामा यसदिन मधुमेह रोगको निदान व्यवस्थापन तथा बचाऊ सम्बन्धि सामुदायिक विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो । कार्यक्रममा भाग लिन इच्छुक मधुमेहका रोगीहरूले रु. ४००/- तिरी दिनभर उक्त कार्यक्रममा सहभागी भई लाभान्वित भएका थिए ।

तनाव रूपी समस्याको समाधान

२०६१ मंसीर १२ गते, शनिबार । स्थान- धर्मकीर्ति विहार । प्रस्तोता- विजयलक्ष्मी शाक्य ।

यसदिन श्रद्धेय गौतमीवती (थाई) गुरुमाले तनाव वा चिन्ताको समस्या समाधान बुद्ध शिक्षाद्वारा कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने विषयमा धर्मदेशना गर्नुहुँदै भन्नुभयो-

"विश्वमा विकसित प्रविधिको कारणले अविकसित देशहरूमा भन्दा विकसित देशमा मानिसहरूमा बढी तनाव भइरहेको देखिन्छ । यसले गर्दा मानिसहरूको शरीर र मन कमजोर भई विभिन्न रोगहरूले पीडित भइरहेका देखिन्छन् । बुद्ध शिक्षामा यस समस्या समाधानका ११ वटा उपायहरू बताइएका छन् । ती यसरी छन्-

१. दीनरातको कामको बोझले आराम नपाएर विभिन्न शारीरिक रोगहरू, अनिन्द्रा, मुटुको रोग, हाटखुट्टा काँप्ने रोग लागिरहेका देखिन्छन् । यसको लागि मानिसहरूले ४ देखि ८ घण्टा सम्म सुत्ने गर्नुपर्छ ।
२. बालबालिकाहरू खेलकूदमा रमाई तनाव रहित जीवन

वताउने गर्छन् । तर उमेर पुगेका आमाबुबाहरू तनावग्रस्त जीवन बिताउने गर्छन् । त्यसैले उनीहरू यस समस्याबाट अलग्ग रहन व्यायाम गर्ने, करेसावारी, बगैचा आदिमा काम गर्ने, घर-सफाई काम गर्ने र दिनको एक घण्टा भएपनि हिंड्ने बानी बसाल्नु पर्दछ ।

३. आफ्नो शरीरलाई आफैले रक्षा गर्नुपर्दछ । आफूलाई फाइदाजनक खाना खाने, व्यायाम गर्ने र आफूलाई अनुकूल वातावरणमा राखी तनाव रहित बनाउने ।
४. मानिसको जीवनमा शरीरले भन्दा मनले बढी काम गर्ने भएकोले साथीहरूसंग बेलाबखतमा संगै बसी चिन्ता, पीर र दुःखेसो पोखी मन हलुका पार्ने ।
५. ब्रह्मचर्य ब्रत पालन गरी आफ्ना श्रीमान् र आफ्नी श्रीमती बिच सन्तोष भई इमान्दारी जीवन जिउने बानी बसाल्ने ।
६. दिन भरिमा आफ्नो शरीरको क्षमता हेरी कार्यको मात्रा तोकी परिश्रम गर्ने गर्नुपर्दछ ।
७. बुद्धले बताउनुभएको ५ वटा सत्य नियमहरूलाई बुझी पालना गर्नुपर्दछ ।
(क) जन्मेपछि बुढा-बुढी हुँदै जानुपर्दछ (ख) जन्मेपछि रोगले पनि सताउने गर्दछ (ग) जन्म लिएपछि एकदिन अवश्य मर्नुपर्दछ (घ) जन्मेर नमरूञ्जेल सबै चीज, वस्तु र आफ्ना परिवार साथीभाईहरू आफूले भनेजस्तो आफ्नो साथमा रहनुपर्दछ नै भन्ने छैन (ङ) कर्म र कर्मफल विषयमा विश्वास राख्नु पर्दछ ।
८. आफ्नो पतन हुने कार्यहरू नगर्ने । पतन हुने ती कार्यहरू यसरी छन्-
(क) लागु पदार्थ सेवन (ख) प्रतिकूल समयमा घुम्न जाने (ग) मनोरञ्जनमा मात्र भुल्ने (घ) जुवा खेल्ने (ङ) कुसंगत गर्ने (च) अल्छी बन्ने ।
९. मैत्री, करुणा, मुदिता र उपेक्षा आदि चतुष्टम विहार मा बसी आफ्नो मन पवित्र पार्न अभ्यास गर्ने ।
१०. चञ्चल चित्तलाई शान्त र निर्मल पार्न पाँच निवरणबाट अलग्ग रही ध्यान भावना गर्ने ।
११. परिवारप्रति अनाशक्त रही, त्याग र क्षान्ति भावना मनमा राखी अवैरी भई रहने ।
बुद्ध भन्नुहुन्छ- सबै कुराहरूमा आशक्त रहित बन्नसके तनावबाट मुक्त भई सुखपूर्वक जिउन सकिनेछ । यसदिन श्रद्धेय खेमावती गुरुमाले थाई भाषालाई नेपाल भाषामा अनुवाद गर्नुभएको थियो; श्यामलाल चित्रकारले कक्षा सञ्चालन गर्नुभएको थियो ।

कर्म र कर्मफल

२०६१ मंसिर १९ गते । धर्मकीर्ति विहार, श्रीघःनघल ।

प्रस्तोता- रामकुमारी मानन्धर ।

यसदिन श्रद्धेय वीर्यवती गुरुमाँले "कर्म र कर्मफल" विषयमा धर्मदेशना गर्नुहुँदै भन्नुभयो- "हामीले आफ्नो जीवनलाई सही बाटोमा डोऱ्याई सुखपूर्वक जीवन बिताउनका लागि कर्म र कर्मफल विषयमा विश्वास राख्दै ठीक तरिकाले कर्मको बीऊ रोप्ने अभ्यास गर्दै लान सक्नुपर्दछ । बुद्धले भन्नुभएको छ- "पादिसे वपते बिजं तादिसे हरेत फल" । हामीले कर्म क्षेत्रमा जस्तो बीऊ रोप्ने छौं अर्थात् जस्तो चेतना लिएर बीऊ रोप्छौं त्यस्तै फल हामीलाई प्रकृतिसे चखाउने गर्दछ ।

त्यसरी नै बुद्धले भन्नुभएको छ- "चेतनाहं भिक्खवे कम्मं वदामि" अर्थात् हाम्रो चेतनाले कर्म बनाइरहेको हुन्छ । चेतना राम्रो भएको व्यक्तिले अरूलाई भलो चिताएर काम गरेको हुन्छ । अर्काको भलो चिताई राम्रो काम गर्ने मानिसलाई राम्रै फल भाग्यको रूपमा आइरहने छ । जसलाई भाग्य मसपछि, दुःख मनपदैन, उसले आफ्नो मात्र स्वार्थ पूर्ति गर्ने स्वार्थी व्यक्ति बन्न कदापि हुँदैन । तर हाम्रो मन स्वभावैले ओझालोमात्र लाग्ने हुनाले बुद्धले भन्नुभएको छ- "पापस्मिं रमति मन" अर्थात् हाम्रो मन पापकर्म गर्नमा ज्यादै रमाउने गर्दछ । त्यसैले मनको वसमा नगई त्यस अज्ञानी मनलाई समय समयमा बुद्ध शिक्षाबाट शिक्षित बनाई आफ्नो वसमा पार्न अति नै जरूरी छ ।

अभिधर्ममा बुद्धले मनको व्याख्या गर्नु भएनुसार चित्त उत्पन्न हुने समयमा सबभन्दा अन्तिम चित्त ७ वटा जवन चित्तले कर्म रोप्ने गर्दछ । त्यसैले हामीले हरेक क्षण आफ्नो चित्तमा आएको भावनालाई आउने बित्तिकै प्रयोग गर्ने बानी हटाई एकछिन सोच विचार गरी मात्र त्यसलाई कार्यक्षेत्रमा प्रयोग गर्न मनासिव देखिन्छ । यसको लागि कुनै पनि काम गर्नु अगाडि र कुरा गर्नु अगाडि त्यही काम वा कुरा अरूले आफूलाई भन्न आउँदा गर्न आउँदा आफूलाई मन पर्छ वा मनपदैन जाँची आफूलाई मन परेमा मात्र त्यो कार्य अरूलाई पनि गर्ने बानी बसाल्नु पर्दछ ।" यसो गर्न सकेको खण्डमा हामी आफ्नो तर्फबाट नराम्रो कर्म रोप्ने कार्यबाट बच्ने छौं ।

थाइलैण्डका भिक्षु खेमपाली महाथेरोबाट प्रवचन २०६१ मंसिर १९ गते, धर्मकीर्ति विहार, श्रीघःनघः ।

यसदिन थाइलैण्डको चूलासंकार बौद्ध विश्व-विद्यालयका उच्च स्तरिय सल्लाहकार भिक्षु खेमपाली महाथेरोबाट प्रवचन दिनु भएको थियो पहिला उहाँ उक्त

विश्वविद्यालयका रेक्टरको रूपमा कार्यरत हुनुहुन्थ्यो ।

अप्पमादो अमतपदं - पमादो मच्चुनो पदं

अप्पमत्ता न मीयन्ति - ये पमत्ता यथा मता

अर्थात् वेहोश नहुनु नै अमृत समान निर्वाण प्राप्त गर्ने मार्गमा लाग्नु हो । वेहोशी हुनु नै मृत्युको मार्ग हो । प्रमादीहरू मृत्यु भए भैं अप्रमादी व्यक्तिको मृत्यु हुँदैनन् भन्नु हुँदै उहाँले- बुद्धको मूल शिक्षा नै हरेक व्यक्तिले आफ्नो जीवनको हरेक क्षणमा स्मृति राख्दै बिताउनु पर्ने विषयमा प्रकाश पार्नुभयो । उहाँले भन्नुभयो- खाँदा, सुत्दा, हिंड्दा, बस्दा जुनसुकै क्षणमा पनि होशियारीलाई अपनाउन सकियो भने सफल जीवन जिउन सकिने मात्र होइन उसले निर्वाण (मुक्ति) पद समेत प्राप्त गर्न सकिने छ ।"

धर्मकीर्ति विहारको वार्षिकोत्सव सम्पन्न

२०६१ मंसिर ८ गते, धर्मकीर्ति विहार ।

दाता श्री द्रव्यमान सिंह, वसुन्धरा तुलाधर सपरिवारको सश्रद्धाबाट निर्मित धर्मकीर्ति विहार भवनको वार्षिकोत्सव कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ । विहार बुद्धपूजा गरी भिक्षु अश्वघोष महास्थविर र धम्मवती गुरुमाँबाट धर्मदेशना गर्नुभई सम्पन्न गरिएको उक्त कार्यक्रममा दाता परिवारको तर्फबाट भन्ने, गुरुमाँहरूलाई दान प्रदान गरिनुका साथै जलपान, भोजन दान पनि गरिएको थियो ।

पाठकको पत्र

श्रीमान्, सम्पादक ज्यू,

धर्मकीर्ति बौद्ध मासिक

बि.सं. २०६१ बर्ष २२ अंक ७ कति पुठ्ठीमा प्रकाशित पत्रिकाका लेख र कविताहरू सबै प्रशंसनिय नै छन् । लेखहरू मध्ये कमल कोइरालाज्यूले लेख्नु भएको आत्मा नै जमाउनेलाई परमात्मा बनाइयो भन्ने लेखले मलाई धेरै नै प्रभावित गरेको हुनाले धेरै उच्च कोटीको लाग्यो । धेरै सरल भाषामा (क) बुद्ध धर्म भनेको यस्तो हो (ख) जो धर्म र हिन्दु धर्ममा भएको फरक (ग) अरु धर्म संज्ञा भएको फरक (घ) कुन कुन काल खण्डमा कुन कुन देशमा कसरी विरव धर्मको रूप लिन सक्थ्यो (ङ) नेपालमा बुद्ध धर्मको कारण प्राप्त भएको उच्च स्थान आदी महत्वपूर्ण बुँदाहरूलाई अत्यन्तै बुकिने सरल शब्दहरूबाट प्रकाश पारिदिनु भएकोमा अति आकर्षित भएँ । वहाँ जस्तो विद्वानबाट फेरि पनि यस्ता लेखहरूको आशा गर्दै चल्नवाट दिन चाहन्छौं । साथै यस्ता लेखहरू यो पत्रिकामा प्रकाशित गैरहास भन्ने आशा गर्दछु । चल्नवाट ।

भिक्षु आनन्द उप-प्राध्यापक हुनुभयो

त्रिभुवन विश्व विद्यालय सेवा विभागले आह्वान गरेको ०५८-०५९ (खुल्ला) उपप्राध्यापक प्रतियोगितामा भिक्षु आनन्द प्राप्तार्इ ११२ ल्याई उपप्राध्यापक पदमा उत्तीर्ण हुनु भएको छ । नेपालमा थेरवाद बुद्धशासनका इतिहासमा भिक्षु सुदर्शन महास्वविर पछि त्रिभुवन विश्व विद्यालयमा आधिकारिक रूपमा सम्बद्ध भई प्राध्यापन गर्नु हुने उहाँ दोश्रो थेरवादी भिक्षु हुनुहुन्छ । उहाँ भिक्षु अश्वघोष महास्वविरको शिष्य हुनुहुन्छ ।

भारतिय भिक्षुबाट धर्म देशना सम्पन्न

तानसेन, कार्तिक १४ गते, शनिवार ।
ज्ञानमाला संघ, आनन्द विहारको निमन्त्रणामा भारतको श्रावस्तीबाट तानसेन पाल्नु भएका बौद्ध भिक्षु संघानन्दलाई स्वागत गरि वहाँको उपस्थितिमा धर्मचक्र महाविहार तानसेनमा धर्म देशना कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको समाचार छ । ज्ञानमाला संघका कोषाध्यक्ष शोभा मान वज्राचार्यको व्यवस्थापनमा र संघका भू.पू. अध्यक्ष एवं सल्लाहकार श्री दशरथ मुनी शाक्य द्वारा संचालन गरेको उक्त कार्यक्रममा भिक्षु संघानन्दले बुद्ध धर्मले विश्व व्यापी शान्ती मार्गको रूपमा प्रचार पाईरहेको अवस्थामा बुद्ध जन्म भूमी नेपालमा हत्या, हिंसा भई रहनु दुःखदायी कुरा हो भन्नु हुँदै शत्रुताले शत्रु कहिले परास्त नहुने, मैत्री भावले नै सबै समस्या हल हुने सनातन धर्मलाई सबैले बुझ्नु पर्ने कुरा प्रकाश पार्नु हुँदै धर्म देशना गर्नु भएको समाचार उल्लेख गरिएको छ ।

दोस्रो विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन सम्पन्न लुम्बिनी-

मंसिर १५, १६ र १७ गरी तीन दिन सम्म लुम्बिनीमा दोस्रो विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन संचालन गरी सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको छ । "लुम्बिनी : अनेकतामा एकता विश्व शान्तिको मुहान" मूल नाराका साथ मंसिर १५ गते मंगलबार देखि शुरू भएको दोस्रो विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलनको मंसिर १६ गते बुद्धवारका दिन श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट दीप प्रज्वलन गरिबक्सी औपचारिक रूपमा समुद्घाटन गरिबक्सेको थियो ।

सो समारोहमा श्री ५ बडामहारानी कोमल राज्यलक्ष्मीदेवी शाह पनि समुपस्थित होइबक्सेको थियो । स्मरणिय छ बुद्ध जन्मस्थल लुम्बिनीमा पहिलो विश्व बौद्ध सम्मेलन २०५५ सालमा सम्पन्न भएको थियो ।

२६ राष्ट्रका १४० विदेशी र ४२३ स्वेदशी प्रतिनिधि पर्यवक्षेक सहभागी रहेको उक्त सम्मेलनमा प्रधान मन्त्री शेरबहादुर देउवाले सम्बोधन गर्नुहुने क्रममा विश्वमा बह्दै गएको आतंकवादलाई बुद्धदर्शनको माध्यमबाट अन्त्य गर्न अपिल गर्नुभयो । यसरी नै संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उद्दडयन मन्त्री दीपकुमार उपाध्यायले लुम्बिनीलाई धार्मिक स्थलका रूपमा मात्र नभई विश्वमा शान्ति प्रवाह गर्ने स्थलका रूपमा चिनाउनु पर्ने मनसाय व्यक्त गर्नुभयो । उक्त अवसरमा भारतीय विदेश राज्यमन्त्री राव इन्द्रजित सिंहले बुद्ध दर्शनले शान्ति र एकतालाई जोड दिने भएकोले

बौद्ध शिखर सम्मेलनको महत्त्व दर्शाउनु भयो । यसरी नै सम्मेलनमा श्रीलंकाका उपमन्त्री प्रो. डब्ल्यु ए विशावर्णपाला भुटानका गृह र संस्कृति मन्त्री जिग्मेवाइ थिन्ले, चीनका धर्मगुरु जुही चिङले आदिले आआफ्नो मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै विश्वशान्तिको लागि बुद्ध शिक्षाको महत्त्व विषयमा प्रकाश पार्नु भएको थियो ।

सम्मेलनको सफलता कामना गर्दै संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव कोफी अन्नान, भारतका राष्ट्रपति एपीजे अब्दुल कलाम, श्रीलंकाका राष्ट्रपति चन्द्रिका बन्दरानायक कुमारतुंगा, भुटानी नरेश जिग्मेसिंगे वाङ्चुक, बंगलादेशका राष्ट्रपति प्रोफेसर डा. इजाउद्दिन अहमद, कम्बोडियाका नरेश नरोदम सिंहामानी, लगायत अन्य विशिष्ट महानुभावहरू र संघ संस्थाहरूबाट शुभकामना पठाई बुद्ध धर्मको विकास र शान्ति कामना गरिएको थियो । सोही क्रममा लुम्बिनी विकास कोषका उपाध्यक्ष ओमकार प्रसाद गौचनले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो ।

सम्मेलनको पहिलो दिन थाइलैण्डबाट नेपाली भिक्षु डा. सुगन्धले विश्वको परिप्रेक्षमा शान्तिको आवश्यकता र पर्यटनविद कर्ण शाक्यले विश्व शान्ति शहर लुम्बिनी विषयमा कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । उक्त दुवै कार्यपत्रमा हर्वड विश्वविद्यालय अमेरिकाका प्राध्यापक डा. योनहोड त्रवाक र अमेरिकी बौद्ध विश्वविद्यालयका प्राध्यापक डा. आनन्द गुरु गोयले टिप्पणी गर्नुभएको थियो । सम्मेलनको पहिलो दिनको सभापतित्व ग्रहण गर्नुहुँदै संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उद्दडयन मन्त्री दीपकुमार उपाध्यायले विश्व शान्तिका मुहानको रूपमा लुम्बिनीलाई विकास गरी यस स्थानलाई अन्तर्राष्ट्रिय शान्ति शहरको रूपमा स्थापना गर्नु नै सम्मेलनको उद्देश्य रहेको कुरा प्रष्टाउनु भएको थियो ।

सम्मेलनको पूर्व सन्ध्यामा श्री ५ महाराजाधिराज सरकार बाट लुम्बिनी बौद्ध विश्वविद्यालय अध्यादेश २०६१ जारी गरि बक्सेपछि बौद्ध शिखर सम्मेलनका सहभागीहरूमा थप उत्सुकता देखिएको चर्चा सुनिएको थियो ।

यसैविच प्रधानमन्त्री शेर बहादुर देउवाले भारत सरकार-द्वारा निर्माण गरिएको लुम्बिनी संग्रहालयको मंसिर १५ गते उद्घाटन गर्नुभएको थियो । चार करोड रुपैयाँको लागतमा निर्माण गरिएको उक्त संग्रहालयमा बुद्धका जीवन यात्रा सम्बन्धी ७० वटा तस्वीर र ४० वटा मूर्ति राखिएका छन् । यसरी नै प्रधान मन्त्री देउवाले हुलाक सेवा विभागद्वारा प्रकाशित मायादेवी मन्दिरको टिकटमा पहिलो टाँचा लगाउनु भएको थियो ।

मंसिर १७ गते विश्व शान्तिको कामना गर्दै १० बुँदे लुम्बिनी घोषणापत्र जारी गरी दोश्रो विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन सम्पन्न गरिएको थियो । मूल समारोह समितिका अध्यक्ष समेत रहनुभएका प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाले प्रत्येक चार वर्षमा शिखर सम्मेलनको आयोजना गर्ने प्रस्ताव सहित उक्त घोषणापत्र जारी गरी सम्मेलनको समापन गर्नुभएको थियो ।

घोषणापत्रमा भैरवस्थित गौतम बुद्ध विमानस्थललाई अन्तर्राष्ट्रिय विमान स्थल बनाउनुपर्ने, लुम्बिनीसँगै बुद्धको

जीवनीसंग सम्बन्धित कपिलवस्तु, देवदह, रामग्राम लगायतका पवित्रस्थलको उत्खनन प्रवर्द्धन र समानुपातिक विकासमा जोड दिइएको छ । यसरी नै संयुक्त राष्ट्रसंघ र सो अन्तरगतका क्षेत्रीय संस्थाहरूले लुम्बिनीको विकासका लागि पारित गरेका प्रस्तावहरूको कार्यान्वयनका लागि पहल गर्न तथा संयुक्त राष्ट्रसंघमा रहेका अन्तर्राष्ट्रिय समिति र संयुक्त राष्ट्र अन्तर्राष्ट्रिय सल्लाहकार समितिलाई क्रियाशील गराउन यस सम्मेलनले माग गरेको छ ।

गौतम बुद्धको पवित्र जन्मस्थल लुम्बिनीलाई विश्वशान्ति सहर को रूपमा विकास गर्न माग गरिएको उक्त घोषणा पत्रमा नेपालमा जारी हिंसात्मक द्वन्दको शान्तिपूर्वक समाधान गर्नका लागि बौद्ध शान्तिदर्शन माध्यमबाट काम गरियोस् भनी आग्रह पनि गरिएको छ । यसरी नै लुम्बिनी विकासकार्य निरन्तर रूपमा अगाडि बढाउनका लागि राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसंगको सम्बन्ध जारी राखिनुपर्ने, लुम्बिनी विकास कार्यको सिलसिलामा वातावरणीय प्रभावलाई पनि ध्यान दिइनु पर्ने, लुम्बिनी उद्यानलाई पाँचमुख्य क्षेत्रमा घोषणा गरिनुपर्ने, शैक्षिक पाठ्यक्रममा शान्ति सम्बन्धी शिक्षा समावेश गरिनुपर्ने आदि बुँदाहरू पनि संलग्न गरिएको थियो ।

प्रधानमन्त्री शेर बहादुर देउवाको प्रमुख आतिथ्यमा सम्पन्न उक्त सभामा जारी गरिएको घोषणापत्रमा प्रथम विश्व बौद्ध सम्मेलनबाट पारित घोषणा पत्रमध्ये मायादेवी मन्दिरको पुनः निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध विश्वविद्यालय स्थापना गर्ने विधि पूरा गरेको, पवित्र उद्यानस्थलमा उत्खननका कार्यहरू सम्पन्न गरेको, गौतम बुद्ध विमानस्थलबाट भारतका निकटवर्ती शहरहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय उडान सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरेको र बैशाख पूर्णिमालाई लुम्बिनी विवसको रूपमा मनाउँदै आएकोमा श्री ५ को सरकारप्रति कृतज्ञता प्रकट गरेको छ ।

दीप प्रज्वलन

दोश्रो विश्वबौद्ध शिखर सम्मेलन आयोजनार्थ गठित पूजा कमिटीको तर्फबाट धेरवाद, महायान र वज्रयान गरी तीनवटै यानहरूले आआफ्नो नौजि कोषबाट आर्थिक व्ययभार वहन गरी सम्मेलन अवधिमा (मंसिर १५, १६, र १७) यथाशक्य पूजा कार्य सम्पन्न गरेका थिए ।

यही सिलसिलामा धर्मकीर्ति विहारले सम्मेलनको सफलता कामना गरी ३ दिन सम्म विहान बुद्ध पूजा गरिनुका साथै बेलुकी दीपावली कार्यक्रमको आयोजना गरिएको थियो । १५ गते २ हजार वटा दीप प्रज्वलन गरिएको थियो । यस दिन संस्कृती पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्री श्री दीपकुमार उपाध्यायले दीप प्रज्वलन गर्नुभई उद्घाटन गर्नुभएको थियो ।

“श्री ५ महाराजाधिराज तथा श्री ५ बडामहारानी को जय जय जय”, “दोश्रो विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलनले शान्ति कामना गर्दछ” आदि वाक्यहरू दीयोबाट लेखी दीप प्रज्वलन गरिएको दृश्य मनमोहक देखिएको थियो ।

यसरी नै १६ गतेका दिन १००० वटा दीयो बालिएको थियो । उक्त दिन गृहमन्त्री श्री पूर्ण बहादुर खड्काले दीयो बाली उद्घाटन गर्नुभएको थियो भने १७ गते पनि १००० वटा नै दीयो बालिएको थियो । उक्त दिन लुम्बिनी अञ्चलका एस.एस.पि. रमेश श्रेष्ठले दीयो बाली उद्घाटन गर्नुभएको थियो ।

अहोरात्री अभिधर्म पाठ सम्पन्न

२०६१ मंसिर २५ र २६ धर्मकीर्ति विहार, श्रीघ नःघल ।

वरिष्ठ आचार्य रत्नमञ्जरी गुरुमाको ८७ बर्षिय जन्मदिनको उपलक्ष्यमा गुरुमाहरूको तर्फबाट अहोरात्री अभिधर्म पाठ र धर्मदेशना गरिएको थियो । मंसिर २६ गते विहान बुद्ध पूजा, भिक्षुसंघलाई अष्टपरिष्कार दान एवं भोजन दान गरी सम्पन्न गरिएको थियो ।

मगर संघको समाहलमा बुद्ध पुजा

म्याग्दीको बेनी । २०६१ साल कार्तिक २३ गते नेपाल अहिंसावादी बौद्ध धर्म विश्व शान्ति चक्रसंघ दाउन्ने पर्वत नवलपरासी र मगर महिला बौद्ध सेवा समाज बेनी म्याग्दीको आयोजनामा मगर संघको सभा हलमा बुद्धपुजा तथा धर्मदेशना कार्यक्रम सम्पन्न भएको समाचार छ ।

उक्त कार्यक्रममा भोमा हिंसे छुवेग्याल्मो ज्यूले अहिंसावादीको विषयमा धर्मदेशना दिनु भयो भने मगर बौद्ध सेवा समाजका अध्यक्ष श्री नर बहादुर थापामगर, महिलाबौद्ध संघकी अध्यक्ष स्मृति र म्याग्दी बौद्ध संघका अध्यक्ष श्री यजनलाल शाक्य ज्यूले आ-आफ्नो संघको परिचय दिनुभएको थियो । उक्त कार्यक्रमको सभापतित्व मगर महिला बौद्ध सेवा समाजकी अध्यक्ष डमायापाइजा ज्यूले गर्नु भएको थियो भने सो कार्यक्रमको अवसरमा श्री ठग बहादुर तिलिजामगरको अध्यक्षतामा नेपाल अहिंसावादी बौद्ध धर्म विश्व शान्ति चक्रसंघ बेनी नामक ११ सदस्यीय तदर्थ समिति गठन गरिएको छ जस्मा उपाध्यक्ष, सचिव कोषाध्यक्ष र सदस्यहरूमा क्रमश यजनलाल शाक्य, दिलकुमारी पुर्जा मगर, नर बहादुर थापा मगर, भुनमायाँ तिलिजा मगर, लाली थापा मगर, स्मृति शाक्य, कल्पना पुन मगर किसान पुन मगर, चन्द्र कुमारी पाईजा मगर र याम शाक्य रहनु भएको कुरा समाचारमा उल्लेख गरिएको छ ।

धर्मोदय सभा कास्कीको १८ औं वार्षिकोत्सव

धर्मोदय सभा कास्कीको १८ औं वार्षिकोत्सव मंसिर ४ गते नदीपूर स्थित धर्मशीला बुद्ध विहारमा सम्पन्न गरिएको समाचार छ । भिक्षु श्रद्धानन्दबाट शील प्रार्थना गराउनु भई शुरु गरिएको उक्त कार्यक्रम धर्मोदय सभाका अध्यक्ष डा. गेहेन्द्रमान उदासको सभापतित्वमा सम्पन्न गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा भिक्षु श्रद्धानन्दले मुख अष्टमी विषयमा चर्चा गर्नुभएको थियो भने गोविन्द ताम्राकार, उत्तरा कुमारी पाखिले एवं विश्व शाक्य आदिले बुद्ध शिक्षाको महत्त्व विषयमा चर्चा गर्नुहुँदै यसलाई आ-आफ्नो जीवनको व्यवहारमा प्रयोग गर्नुपर्ने धारणा पनि व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

अमर ध्वज गुरुकुले स्वागत भाषण गर्नुभएको उक्त कार्यक्रम कृष्णमान गुभाजुले संचालन गर्नुभएको थियो ।

**बौद्ध शिक्षाटनबाट तानसेनमा शान्ति पदयात्रा
शिक्षाटन एवं धर्मदेशना**

२०६१ कार्तिक १ गते, आईतवार ।

तानसेन, ज्ञानमाला संघ र बौद्ध महिला सेवा समिति, आनन्द विहार, पाल्पाबाट बुटवल-शंकरनगर डिङ्गर कुवा स्थित अन्तर्राष्ट्रिय बुद्ध परियत्ति उदय विहारका प्रमुख भिक्षु जटिलज्यूको नेतृत्वमा ५० जनाको समूहमा आएका भिक्षु, भिक्षुणी, अनगारिका, ऋषिनी तथा सहयोगीहरूको समूहलाई स्वागत गरी तानसेन नगर भित्र शान्ति पदयात्रा एवं शिक्षाटन कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको समाचार छ । शान्ति पदयात्रा र शिक्षाटनका लागि आएका भिक्षु भिक्षुणीहरूलाई तानसेनवासीहरूले स-सम्मान स्वागत गरि श्रद्धा पूर्वक शिक्षादान गरेका थिए ।

यस्तै गरि दिउँसो श्री महाबोधि विहार, लहरेपिपल, तानसेनमा बौद्ध महिला सेवा समितिका अध्यक्ष सुश्री चिनिया देवी वज्राचार्यको अध्यक्षतामा धर्मदेशनाको कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो । ज्ञानमाला संघका सल्लाहकार एवं कार्यक्रम संयोजक दशरथ मुनी शाक्यबाट स्वागत र कार्यक्रम माथि प्रकाश एवं ज्ञानमाला संघका अध्यक्ष सर्जु लाल वज्राचार्यबाट धन्यवाद ज्ञापन गरिएको सो धर्म देशना कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि भिक्षु जटिलले बुद्धको सारभूत उपदेशहरू सरल भाषामा देशना गर्नु भएको थियो । पाल्पामा रहेका सबैजसो बौद्ध संघसंस्थाका प्रमुखहरूको उपस्थिति रहेको उक्त कार्यक्रमलाई ज्ञानमाला संघका सह सचिव रत्नमान वज्राचार्यले संचालन गर्नुभएको थियो ।

**भिक्षु शाक्यानन्द महास्थविरको सातौं
पुण्यस्मृति दिवस मनाइयो ।**

२०६१ कार्तिक ८ गते, आईतवार ।

तानसेन, भिक्षु शाक्यानन्द स्मृति गुठी, ज्ञानमाला संघ र बौद्ध महिला सेवा समिति, पाल्पाबाट आनन्द विहार, तानसेनमा भिक्षु शाक्यानन्द महास्थविरज्यूको पुण्य स्मृति दिवस मनाइएको समाचार छ । ज्ञानमाला भजन, बुद्ध पूजा तथा शील प्रार्थनाबाट शुभारम्भ गरी भिक्षु शाक्यानन्द स्मृति गुठीका अध्यक्ष छत्रराज शाक्यको सभापतित्वमा संचालन भएको सो समारोहको प्रमुख अतिथि धम्मानुशासक भिक्षु धम्मज्योति हुनुहुन्थ्यो । समारोहमा गुठीका सदस्य दशरथ मुनी शाक्यले प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभएको उक्त समारोहमा प्रेममान शाक्य, सर्जुलाल वज्राचार्य, दीपेन्द्र काजी शाक्य, राजेन्द्र मुनी शाक्य, अनन्त कुमार वज्राचार्य, त्रिरत्न लाल शाक्य, सुश्री सुमना शाक्य आदिले श्रद्धाञ्जली मन्त्रव्य व्यक्त गर्नु भएका थिए । प्रमुख अतिथि भिक्षु धम्मज्योतिले वहाँले पाल्पाको बौद्ध समाजको लागि महान योगदान पुऱ्याउनु भएको चर्चा गर्नु हुँदै धर्मदेशना गर्नु भएको थियो । विश्वमान वज्राचार्यले धन्यवाद ज्ञापन गर्नु भएको सो समारोह विनय राज वज्राचार्यले संचालन गर्नु भएको थियो । समारोह पश्चात पुण्यानुमोदन गरि दिवंगत भिक्षुका नाममा धर्मदान समेत गरिएको थियो ।

अभिधर्म विषयमा धर्मदेशना

कमला गुरुमाको ५८ बर्षिय जन्मदिनको उपलक्षमा २०६१ मंसिर ६ देखि १२ गते सम्म पद्मकीर्ति विहार कमल पोखरीमा साप्ताहिक कार्यक्रमको आयोजना गरी धम्मवती गुरुमाको तर्फबाट अभिधर्म विषयमा धर्मदेशना गरिएको थियो ।

उक्त कार्यक्रममा सहभागी रहनुभएका थुप्रै संख्याका उपासकोपासिकाहरूले धर्मदेशना श्रवण गरी लाभान्वित हुनुभएको

समाचार छ । कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि कमला गुरुमाको तर्फबाट गुरुमाहरूलाई दानप्रदान समेत गरिएको थियो ।

बुद्ध पूजा र धर्मदेशना

२०६१ मंसिर ५, मैत्री बोधिसत्त्व विहार, जमल ।

काठमाडौंको जमल स्थित, मैत्री बोधिसत्त्व महाविहार परिसर भित्र प्रत्येक महिनाको शुक्लपक्ष अष्टमीका दिन बुद्धपूजा, धर्मदेशना र जलपान कार्यक्रम संचालन भइरहेको कुरा सर्वविदितै रहेको छ । मैत्री बोधिसत्त्व महाविहार सहयोग समितिको सक्रियतामा र धम्मवती गुरुमाको नेतृत्वमा संचालित उक्त कार्यक्रममा उक्त दिन धम्मवती गुरुमाले गृही विनय विषयमा प्रवचन दिनुभएको थियो । हरेक परिवारमा रहेका सदस्यहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रमा रही निभाउनुपर्ने कर्तव्यलाई बुद्धले प्रष्टचाइदिनु भएको छ । सोही कर्तव्यलाई व्याख्या गर्नुहुँदै धम्मवती गुरुमाले भन्नुभयो- "आजभोलीको अशान्तपूर्ण वातावरणमा पहिला हरेक परिवारको गृह कलह हटाउनका लागि प्रत्येक व्यक्तिले यी कर्तव्यहरू पालन गर्न अत्यन्त जरुरी देखिन्छ ।" यसदिन उपासिका केशरी लक्ष्मी कंसाकार प्रमुख सपरिवार जमलबाट कार्यक्रममा उपस्थित सबैलाई जलपान दान गर्नुभएको थियो ।

ध्यानकुटीमा पुण्यकार्य

१४ मंसिर २०६१, ध्यानकुटी विहार, वनेपा ।

धर्मपासा पुचःका कर्मठ कार्यकर्ता पुष्परत्न तुलाधरको जन्मदिनको उपलक्षमा ध्यानकुटी विहारमा बुद्धपूजा र भिक्षुसंघलाई अष्टपरिष्कार दान कार्यक्रम को आयोजना गरिएको थियो । यसको साथै उक्त समूहले मैत्री केन्द्र बाल आश्रमका बालिकाहरूलाई भोजन दान गरिएको थियो । उक्त दिन भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले मंगल सुत्र र अष्टपरिष्कारको महत्त्व विषयमा धर्मदेशना गर्नुभएको थियो ।

शान्ति दीप पदयात्रा

२०६१ मंसिर १४ गते ।

सिद्धार्थ बौद्ध समाज सिद्धार्थ नगर भैरहवा को आयोजनामा दोश्रो विश्व बौद्ध सम्मेलनको पूर्ण संध्यामा देशमा घटिरहेको हत्या हिंसा अशान्ति र जनताहरू आतंकित भएको अवस्थामा सिद्धार्थ बौद्ध समाज भैरहवाले शान्ति र सदभाव का लागि एक बृहत शान्ती दीप पद यात्रा कार्यक्रम श्री पुष्पकीर्ती महाविहार मालटोल देखी वर्मेली टोल बुद्ध चोक सम्म विभिन्न संघ संस्था, विभिन्न विद्यालयका विद्यार्थी शिक्षक शिक्षिका एवं गण्यमान्य व्यक्तित्वहरूको उपस्थितिमा शान्ति दीप पदयात्रा कार्यक्रम सुसम्पन्न गरिएको समाचार छ ।

म्यानमारमा बौद्ध सम्मेलन सम्पन्न

यही मंसिर २४, २५ र २६ का दिन म्यानमार सरकारको आयोजनामा एक बौद्ध सम्मेलन सम्पन्न गरिएको छ । म्यानमारमा सम्पन्न भएको उक्त सम्मेलनमा धर्मकीर्ति विहार संरक्षण कोषका अध्यक्ष धम्मवती गुरुमा लगायत उक्त कोषका सचिव कीर्ति तुलाधर पनि सहभागी हुनु भएका थिए ।

विश्व मैत्री विहारय धर्मदेशना

यल कछलाख्व चतुर्दसी, यल लायूकूमा विश्व मैत्री विहारय पञ्चशील व बुद्ध पूजा लिपा जूगु बौद्ध सभाय भिक्षुणी सुजाता अनित्य दुःख अनात्मा सारगु दर्शन खः धैगु देशना यांना विज्यासे, धर्म देशना न्यना शुडका व्यवहारय छयलेत पुण्य संस्कारनं मागु खं कना विज्यात । वंगु संलूह्या देशना लुमका छुत्वाचा खं कनादीपिं हेराकाजि सुजिका व सत्वमहर्जन पित शिरपाःनं देछागु उगु ज्याइवल्य बोधिरत्न, वीरवाहादुर शाक्य, कृष्ण महर्जन 'दुःखी' पिसंन न्वावना दीगु खः ।